

Nr. 169, APRIL 2013

MOLEN *Wereld*

Maandblad
over molens en
hun opvolgers
16e jaargang, nr. 4

COLOFON

Redactie & administratie:

Moerdijkstraat 39 2751 BE Moerkapelle,
Tel./fax: +31 (0)79-5931303
E-mail adres: jsbakker@molenwereld.nl

Verschijsning:

Elf maal per jaar, als regel op de eerste woensdag van de maand. Gedurende de maanden juli en augustus verschijnt één gecombineerd nummer.

Uitgave:

De 'Molenwereld' is een uitgave van de Stichting Molenwereld
Benedenrijweg 521 2987 VA Ridderkerk
Tel.: 0180-411018

Uitgever:

dhr. S.J. Veerman
Zwanebloem 51, 2954 NH Alblasserdam
Tel.: 06-23974997
E-mail adres: sjv@xs4all.nl

Redactie:

dhr. J.S. Bakker
Moerdijkstraat 37 2751 BE Moerkapelle,
Tel/fax 079-5931303
E-mail adres: jsbakker@molenwereld.nl

dhr. B.H.J. Mols

Provincialeweg Zuid 42, 4286 LM Almkerk,
Tel.: 06-50283248
E-mail adres: bart68@planet.nl

Advertenties:

J. Ottevanger
Molenviergang 2 2761 BK Zevenhuizen
Tel.: 0180-638180 / Fax: 0180-638179
E-mail adres: adv@molenwereld.nl

Abonnementen:

Tel.: +31 (079)-5931303 (na 18.00 uur) / Fax: +31 (079)-5931303
Nederland (€ 47,50) per jaar (incl. 6% BTW).

Overige landen Europa (€ 65,-)
Andere landen prijs op aanvraag.

De abonnementsprijs dient bij vooruitbetaling te worden voldaan.
Abonnementen kunnen op ieder gewenst moment ingaan en worden automatisch verlengd tenzij een abonnement uiterlijk 1 december van het lopende abonnementsjaar schriftelijk wordt opgezegd.
De in het lopende abonnementsjaar (van januari t/m december) reeds verschenen nummers worden na ontvangst van het abonnementsgeld direct toegezonden, indien nog voorradig.

Prijs losse nummers: in Nederland € 6,-;
overig Europa € 7,- (exclusief porto).

Donateurs van de Stichting Molenwereld ontvangen het blad gratis bij een minimum-donatie van € 62,50.

Bankrelatie:

Voor Nederland: Postbank 4506935 / Rabobank 3750.30.867
Voor België: Postcheque 000-1746998-28

Kopij:

Zenden aan de redactie van de Molenwereld,
Moerdijkstraat 39, 2751 BE Moerkapelle.

Lay-out en Druk:

Drukkerij NKB, Bleiswijk, Tel. 010 521 51 55, www.drukkerijnkb.nl

ISSN 1387-2974

© COPYRIGHT 2012 Stichting Molenwereld Moerkapelle.
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Redactioneel

In *Molenwereld* 2011-5 werd een verklaring gegeven voor de bijzondere groei van de Haastrechtse molen No. 6 bij de restauratie van 2011.

Maar er waren meer verbazingwekkende dingen. Daarvoor vragen wij uw aandacht in dit nummer.

De bekende Bernissemolen in Geervliet heeft een heel oude Geschiedenis, ook al is de bestaande molen niet zo vreselijk oud. Eeuwenlang zorgden molenaars voor de inwendige mens in Geervliet. Die inwendige mens wordt in de molen nog steeds verzorgd, zij het heel anders dan voor 1947.

De bekende cacao- en chocoladefabriek Bloeker in Amsterdam heeft ook een molenverleden; een molenverleden met een rare draai...

En Balie Kluiver vermoedt bekeringsjiver.

JSB

Bij de omslag voorzijde:

De Zesde molen is de laatste en enig overgebleven molen van de zeven die bij Haastrecht de Vlistboezem afmaalden op de Hollandsche IJssel. Over deze molen zijn heel wat bijzonderheden te vermelden; een paar ervan halen we in dit nummer voor het voetlicht.

De molen was jarenlang een kale romp, maar is nu weer een sieraad voor Hollands polderland (foto E.G.M. Esselink, 12 mei 2012).

Bij de omslag achterzijde:

De afgelopen winter is her en der vrij wat sneeuw gevallen en aprilletje zoet geeft ook nog wel eens een witte hoed...

Molen De Hoop in Garderen in de sneeuw (foto Jan Bakker, winter 2010).

Uw mooiste molenfoto ook in kleur op de achterpagina van de Molenwereld? De achterpagina reserveren wij voor lezers die hun mooiste molenfoto's graag met anderen willen delen. Inzending kan zowel per post als per e-mail. In het laatste geval is wel een voldoende hoge resolutie vereist: minimaal 300 dpi. Inzending kan geen plaatsing garanderen. Er zijn per jaar immers maar elf mogelijkheden en bovendien streeft de redactie naar spreiding per regio en molentype. U kunt uw foto ('s) insturen of mailen naar de redactie van *Molenwereld*.

INHOUD

pagina

MOLENSACTUEEL	127
DE MOLENS VAN VLAARDINGEN (boekbespreking) <i>J.S. Bakker</i>	135
DE ZIJPER MOLEN VOOR LISSE	136
ZOEKER	139
UIT'T KIJKGAT	139
HAASTRECHTSE MOLEN NO. 6, een bijzonder kind <i>J.S. Bakker</i>	140
DE BERNISSEMOLLEN IN GEERVLIT <i>J. Potteveel</i>	148
MOLEN GESTOLEN EN ...en wat er aan vooraf ging <i>J.S. Bakker</i>	156

Afsluitdatum van de kopij voor het
meinummer van *Molenwereld*:

4 april 2013

Molens **ACTUEEL**

Informatie voor deze rubriek: Redactie Molenwereld, p/a B.H.J. Mols,
Provincialeweg Zuid 42, 4286 LM Almkerk. Tel.: 06-50283248 / E-mail: bart68@planet.nl

Uw medewerking wordt zeer op prijs gesteld.

Rentmeester in Menaldum door oog van de naald

Op 23 februari 2013 is tijdens het draaien het gedeelte van het vanganker aan het buikstuk van de vang ter hoogte van de koebout afgebroken. Door de breuk is het gedeelte van de vang boven het bovenwiel op het draaiende bovenwiel geraakt. De wrijving die dit teweegbracht veroorzaakte een grote hitte. Nadat de schade ontdekt was, heeft de molen naar actie ondernomen. Via de naastgelegen boerderij is de brandweer van Menaldum geïnformeerd, welke na vijf minuten ter plaatse was. De brandweer heeft de kap van de molen geïnspecteerd met warmtecamera's. Daarna is de brandweer overgegaan tot het bevelen van de kap en de verhitte vang. De schade is beperkt gebleven tot een kapot vanganker. **Stefan Teeling**

► **Molen De Rentmeester te Menaldum**
(foto: H. Noot, 25 februari 2013).

▼ **Het zwak gebleken punt in De Rentmeester: de verbinding tussen voeghout en de vang** (foto: H. Noot, 8 september 2007).

Herstelwerkzaamheden aan De Gooijer te Wolvega

In de periode juni tot december 2011 en november 2012 tot januari 2013 heeft molenmaker Dijkstra uit Sloten diverse herstelwerkzaamheden verricht aan molen De Gooijer onder Wolvega. Zo zijn in de eerste periode het vijzelwiel vervangen en de vijzelbak in z'n geheel vernieuwd. In het vijzelwiel zijn wel de bestaande kammen teruggeplaatst. Deze waren in 2001 al eens geheel vernieuwd door Klaas Rodenburg uit De Blesse.

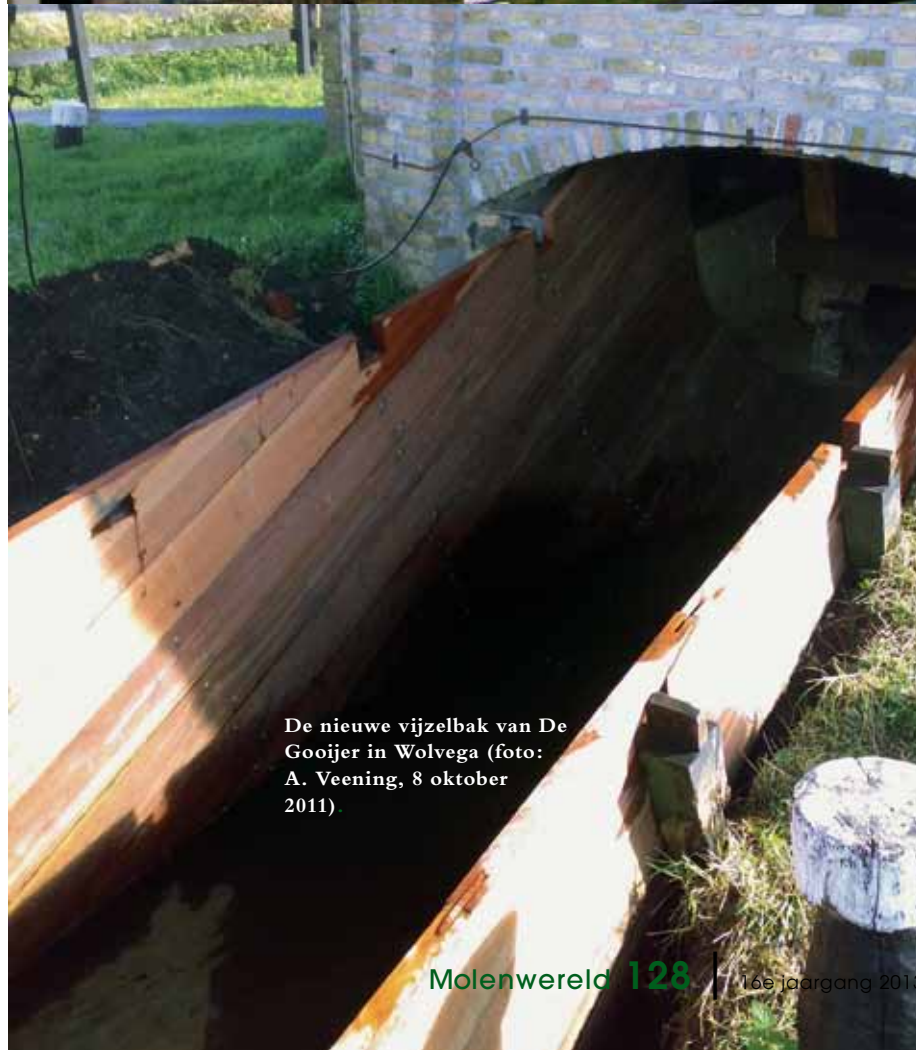
◀ Molen De Gooijer te Wolvega (foto: A. Veening, 9 februari 2013)

Het vernieuwen van de vijzelbak was een hele klus en heeft daarom ook lang geduurd, maar in januari 2012 kon na lange tijd weer gedraaid en gemalen worden. In november 2012 is de hele staart verwijderd evenals de lange spruit. De lange spruit is in z'n geheel vervangen evenals de lange en korte schoren. De staartbalk is van z'n slechte plekken ontdaan, hersteld en weer netjes in de verf gezet. Dit jaar zal de kap en het gevluucht nog geschilderd worden. Daarna is het weer een prachtig geheel en kunnen de molenaars weer naar harte lust draaien en malen.

A. Veening.

Negen nieuwe vrijwillige molenaars voor Molenstichting Lattrop-Tilligte

De Molenstichting Lattrop - Tilligte is op zoek naar nieuwe vrijwillige molenaars (Zie *Molenwereld* 2013-2-54). De aandacht hiervoor en de aandacht in de pers in het algemeen heeft ervoor gezorgd dat we op twee maart negen nieuwe mensen mochten begroeten! Een geweldig succes waar we erg blij mee zijn! Op de met vlaggetjes getooiden Borgelinkmolen werd met koffie en gebak de introductie van de opleiding gegeven door de instructeurs Henri de Lat en Jan Vis, onder het toezien van Jozef Derkman. Met veel belangstelling werd geluisterd naar de uitleg over de opleiding tot windmolenaar en de zaken die erbij komen kijken. De komende tijd kunnen de leerling-molenaars hun

De nieuwe vijzelbak van De Gooijer in Wolvega (foto: A. Veening, 8 oktober 2011)

praktijklessen gaan volgen op de Sint Nikolaasmolen, waar ze om de week les gaan krijgen. Op de dagen dat er geen les is zullen ze stage lopen op de andere molens van de stichting zodat er onder begeleiding van gediplomeerde mole-

naars ervaring opgedaan kan worden. De Molenstichting is zeer verguld met deze enthousiaste mensen want dankzij hen kan de toekomst zonnig tegemoet worden gezien!

Molenstichting Lattrop-Tilligte.

◀ **Kennissnaking tussen de nieuwe molenaars en de molen in Denekamp (foto P. Bakema, 2 maart 2013).**

▲ **De Begijnemolen in Arnhem-Sonsbeek (foto Donald Vandenbulcke, 17 augustus 2009).**

Subsidie voor molens in Bronckhorst

Het College van B en W van de gemeente Bronckhorst heeft de raad gevraagd om een subsidieregeling voor het onderhoud van 'maalvaardige' molens in Bronckhorst vast te stellen. Met dit plan is een bedrag gemoeid van 11.000 euro op jaarbasis.

Verspreid over de gemeente staan op dit moment acht molens die nog kunnen malen. Eigenaren van deze molens kunnen volgens de regeling jaarlijks een verzoek doen voor een bedrag van 1.375 euro voor onderhoud aan hun molen. Het gaat om molens in Laag-Keppel (Follega Molen en de watermolen), Steenderen (Bronckhorster Molen), Vorden (watermolen Hackfort en De Hoop), Linde (Lindesche Molen), Wittebrink (Wittebrinksemolen) en Rha (De Hoop).

Restauratie watermolen Sonsbeek

Op 7 maart is in het Arnhemse Sonsbeekpark een start gemaakt met de restauratie van de Begijnemolen bij het Watermuseum. Wanneer alles volgens planning verloopt, kan de molen in de zomer weer draaien.

De werkzaamheden worden uitgevoerd door vrijwilligers van werkplaats De Helling. Het initiatief van de restauratie komt van de Vereniging Vrienden van Sonsbeek.

U kunt starten bij elke deelnemende molen en een aanbevolen fietsroute met stempelkaart kopen voor 5 euro (de fietskaart is alleen op die dag bij elke molen verkrijgbaar). De hele tocht, die niet verplicht uitgefietsd hoeft te worden, is ongeveer 60 kilometer lang. Bij het behalen van minimaal vijf stempels (molens) komt u in aanmerking voor een leuk aandenken aan die dag. Meer info is te vinden op de website: www.Westlandsemolens.nl.

Stelling van De Hoop te Zoetermeer vervangen

Doordat houtrot de stelling zodanig had aangetast dat het niet meer verantwoord was mensen erop toe te laten, is de firma Verbij eind 2012 begonnen met het vervangen van de stelling en stellinghek. Het hek dat voor de aanvang van de werkzaamheden op de stelling zat was 60 centimeter hoog. Door de stelling rondom met een plank te verbreden, kon het hek verder naar buiten geplaatst worden en daardoor hoger gemaakt worden.

Zo af en toe gooide het weer de werkzaamheden behoorlijk in de war. Regen en sneeuw zorgden ervoor dat er soms niet ter plaatse gewerkt kon worden. Gedurende die dagen werden in de werkplaats van de molenmaker de onderdelen voor het nieuwe stellinghek zo ver mogelijk klaar gemaakt. Nadat het hek gereed was, bleek dat het verbreden van de stelling veel effect heeft gehad voor de hoogte van het stellinghek; het hek is nu circa 90 centimeter hoog geworden.

Overlijden Joop van Hartingsveldt

Op donderdag 28 februari 2013 is Joop van Hartingsveldt uit Kapelle overleden. Van Hartingsveldt was erelid van Vereniging De Zeeuwse Molen en was de eerste penningmeester van de vereniging. Hij heeft deze taak gedurende meer dan 25 jaar vervuld. Van Hartingsveldt was zuinig op het geld van de vereniging. Zo is bijvoorbeeld het positieve saldo bij de verplaatsing en restauratie van De Hoed is voor een belangrijk deel aan zijn beleid te danken.

Frans Weemaes.

Bijval voor behoud molen Schuddebeurs Lage Zwaluwe

Ook Erfgoedvereniging Heemschut Brabant neemt het op voor molen van Schuddebeurs in Lage Zwaluwe (*Molenwereld* 2013-3-90/91). Heemschut vraagt het Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf (RVOB) de molenromp niet te verkopen, maar gratis of voor een symbolisch bedrag over te dragen aan de Stichting Behoud Poldermolen Schuddebeurs. 'Verkoop van een vervallen molenromp kan namelijk leiden tot sloot en dit bakken in de polder ver-

▲ De Kerkhovense Molen (foto Jan Scheirs, 6 juli 2011).

dient het te blijven bestaan. De molen kan zich dan ontwikkelen tot een plaats van herinnering', aldus Heemschut, een van de grootste en oudste particuliere verenigingen voor bescherming van cultuurmonumenten.

De woordvoester van het ROVB, vertelt dat de verkoop van de molenromp inmiddels is begonnen. Oorspronkelijk zou het een openbaar verkooptraject worden. Maar het ROVB is nu al zo lang met de kwestie bezig dat volgens de woordvoester met alle mogelijke geïnteresseerden voor zo'n specifiek gebouw de afgelopen periode inmiddels is gesproken. 'Op basis van die lijst wordt nu een onderhandse inschrijving gehouden. De aankoop van de molen wordt aan de hoogste bidder gegund', legt de woordvoester uit. Volgens haar valt het binnen de regels dat het ROVB afziet van een openbare verkoop.

Moergestel mag bouwen op Reuselhof

Op 7 maart heeft de gemeente Oisterwijk de herbestemming en bouw op de voormalige Reuselhof in Moergestel goedgekeurd. Inwoners uit Moergestel willen al jaren en het liefst met enige haast starterswoningen voor jongeren, maar het groene veldje tegenover de molen hiervoor opofferen ging voor een aantal te ver (*Molenwereld* 2012-2-49).

Toen de gemeente het plan tot herbestemming voor de Reuselhof op de lange baan schoof, kwam er een politieke discussie op gang; overigens nog steeds in afwachting van bebouwing van het Molenveldje. De beslissing van dat plan dateert uit november 2010, met een indicatie van bebouwing binnen twee jaar. De commissie ruimtelijke zaken van de gemeente Oisterwijk steunde het plan

om wel te bouwen op de Reuselhof gisteren unaniem. Er zit dus enige voortgang in de besluitvoering, maar hoe lang de bouw nog moet wachten is onbekend.

Molenaar gezocht voor de Kerkhovense Molen

De Kerkhovense molen in Oisterwijk (NB) zoekt een vrijwillig molenaar als aanvulling van het drietal molenaars dat daar nu actief is. De molen is een werkende korenmolen die in het bezit is van een stichting. De stichting beheert, met de hulp van een veertigtal vrijwilligers en in samenwerking met mensen met een verstandelijke beperking, behalve de molen ook een molenwinkel met koffiégelegenheid en daarnaast een moestuin. De molenaars malen graan voor verkoop in de winkel en aan bakkers. Hoewel de molenaarsactiviteiten onbezoldigd plaatsvinden, wordt er professioneel gewerkt. Regelmatige beschikbaarheid voor alle voorkomende werkzaamheden is gewenst.

Belangstellenden kunnen een mailbericht, met daarin een toelichting over hun achtergrond en aspiraties, sturen aan Jan Scheirs, molenaar en voorzitter van stichting de Kerkhovense Molen: j.g.m.scheirs@uvf.nl.

Stichting de Kerkhovense Molen.

Subsidie voor herstel watermolens Leudal

De watermolenruïne St. Elisabethmolen in Haelen (gemeente Leudal) kan in het kader van de subsidieregeling 'Restauratie en stimulering herbestemming monumenten' rekenen op een bijdrage van de Provincie Limburg van maximaal 158.997 euro voor de restauratie en herbestemming. Met deze subsidie kan de molen na de restauratie elektriciteit opwekken. Gedeputeerde Lebens: 'Het mooie van dit project is dat de waterkrachtcentrale die in de St. Elisabethmolen wordt gerealiseerd een toevoeging zal zijn op de doelstellingen en functie die de molen heeft als centrum voor educatie van natuur en milieu. Door de combinatie van cultuurhistorie en moderne, duurzame energiesystemen zal de huidige watermolenruïne een grote meerwaarde voor de regio zijn.' De St. Elisabethmolen in Haelen is een gemeentelijk monument van de gemeente Leudal. De molen ligt nabij het bezoekerscentrum van het natuurgebied Leudal en heeft hierdoor al een toeristische functie.

Het dient als landmark voor de omgeving van Leudal. Leudal wil aandacht

▼De ruïne van de Sint Elisabethsmolen te Haelen (foto: F.Verstappen, 4 maart 2013).

▲ De krijtmolen d'Admiraal in Amsterdam-Buiksloot met de tot woning verbouwde molenschuur (foto Harm-Ydo Hilberdink, 15 december 20120).

vragen voor duurzame energie en heeft een vergelijkbare subsidie aangevraagd voor de Schouwswatermolen in IJtvoort.

Provincie Limburg

Provinciale subsidie voor restauratie Wilhelmus Hubertus

Molen Wilhelminus Hubertus in Weert krijgt in het kader van de subsidieregeling 'Restauratie en stimulering herbestemming monumenten' een bijdrage van de Provincie Limburg van maximaal 150.125 euro voor de restauratie.

Na deze werkzaamheden zal de molen weer draaivaardig zijn. Het restaureren van de molen is urgent gezien de slechte staat waarin de molen op dit moment verkeert. Na de restauratiewerkzaamheden kunnen inwoners van Weert én gasten van buiten de molen bezoeken en gebruik maken van de bijbehorende

horecagelegenheid. De molen mist al ruim tien jaar de staartbalk met korte en lange schoren. Die zijn verwijderd omdat deze door houtrot waren aangetast en daardoor onveilig waren.

Nieuwe Ansichtkaarten en boekaankondiging

Van poldermolen De Eendracht en modelmolen Westendorp te Sebaldeburen zijn nieuwe Ansichtkaarten verschenen. Molen Westendorp staat afgebeeld in een winters landschap en De Eendracht is afgebeeld met vlag en wimpel. De kaarten kosten slechts 15 eurocent per stuk. De kosten voor 2 x 3 kaarten zijn 2 euro, inclusief verzendkosten.

De kaarten zijn te bestellen door 2 euro over te maken op rekening 2257057 ten name van H. Berends e.o. te Sebaldeburen met vermelding van uw adres. Binnenkort zal er een her-

nieuwde uitgave verschijnen over de historie en gebeurtenissen rond de 125-jarige poldermolen De Eendracht te Sebaldeburen en haar molenaars. Dit 128 pagina's tellend boek zal naar verwachting begin april beschikbaar komen en worden verkocht voor de prijs van negen en een halve euro. Het boek van 17 x 24 cm, wordt volledig in kleur gedrukt, ingebonden, genaaid en krijgt een harde omslag. De oplage is beperkt.

Dus als u zich wilt verzekeren van een exemplaar, stuur dan alvast een email naar henk@hbservice.nl met als onderwerp: molenboek 2013.

Henk Berends

In 't kort

- Nu de verzekering 1.000.000 euro heeft uitbetaald is de kans groot dat de in 2012 afgebrande molen Windlust te **Burum** nog dit jaar wordt herbouwd.
- Dinsdag 5 maart 2013 is de laatste nog

levende Dokkumer beroepsmolenaar in ruste, de heer Popke Broekema overleden.

- Op donderdag 28 februari is de tjasker te **Ossenzijl** weer in elkaar gezet. Hierna wordt er aan het eilandje waarop de molen staat, nog wat grondwerk verricht waarmee het herstel dan volledig is afgerond.
- Dankzij de molenprijs van 2011 woont molenaar Harm-Ydo Hilberdink nu in de woning in de molenschuur van de krijtmolen d'Admiraal in **Amsterdam-Buiksloot**.
- Op 20 maart zijn de roeden na bijna drie jaar wiekenloos weer in de Delftse molen De Roos gestoken. De komende maanden wordt molen De Roos ook van binnen flink opgeknapt. Wanden worden gestuukt en betegeld in de oude stijl, elektriciteit en water worden aangesloten en de keuken wordt geplaatst. Deze zomer draagt ProRail de molen weer over aan Vereniging De Hollandsche Molen.

Molenkalender 2013

13 april 2013 Molenruilbeurs

Kyck Over Den Dyck te Dordrecht

11 en 12 mei 2013 Nationale Molendag

2 juni 2013 Molendag

Land van Maas en Waal

29 juni 2013 Westlandse Molendag

►De tjasker te Ossenzijl weer in elkaar gezet (foto: H. Elzenaar, 28 februari 2013).

De molen Windlust in Burum na de brand (foto H. Noot, 9 april 2012).

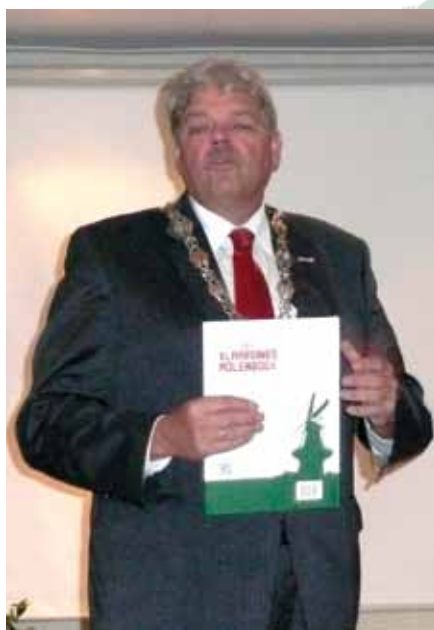

De molens van Vlaardingen

In de afgelopen tijd zijn er veel boeken verschenen die de lokale of regionale molengeschiedenis als onderwerp hebben. Recent is een nieuwe loot aan deze stam toegevoegd met het *Vlaardings Molenboek*, een overzicht van alle windmolens in Vlaardingen en Vlaardinger-Ambacht van de hand van Frans Assenberg en Arie van der Hoek. Er is in de loop der jaren wel meer gepubliceerd over de molens van Vlaardingen, maar nu ligt er toch wel een indrukwekkend boek op tafel.

Vlaardingen behoort tot de oudst bekende bewoonde gebieden in Holland en heeft dan ook een respectabele geschiedenis. Zoals bij zoveel Hollandse steden was het stadsgebied niet groot. Het omliggende polderland was een zelfstandige gemeente: Vlaardinger-Ambacht.

Deze gemeente werd in 1941 grotendeels bij Vlaardingen gevoegd. De stad Vlaardingen maakt naam al vissershaven ('haring uit Vlaring') maar er ontstaat al vroeg ook industrie, al dan niet gerelateerd aan de visserij. Zo doen ook naast de stadskorenmolens industriemolens hun intrede. Vlaardinger-Ambacht is het polderland. Het is maar liefst tien keer zo groot als de stad Vlaardingen, maar in de 19^e eeuw geldt qua inwoneraantal het omgekeerde. Zo'n omge-

Burgemeester Tjerk Bruinsma bij de presentatie van het *Vlaardings Molenboek* op 24 november 2012 (foto Gerard Barendse).

keerde verhouding is er ook ten aanzien van watermolens. Die komen op het grondgebied van de stad Vlaardingen eigenlijk niet voor, maar zoveel te meer in Vlaardinger-Ambacht. Wel kent Vlaardinger-Ambacht een enkele koren-molen.

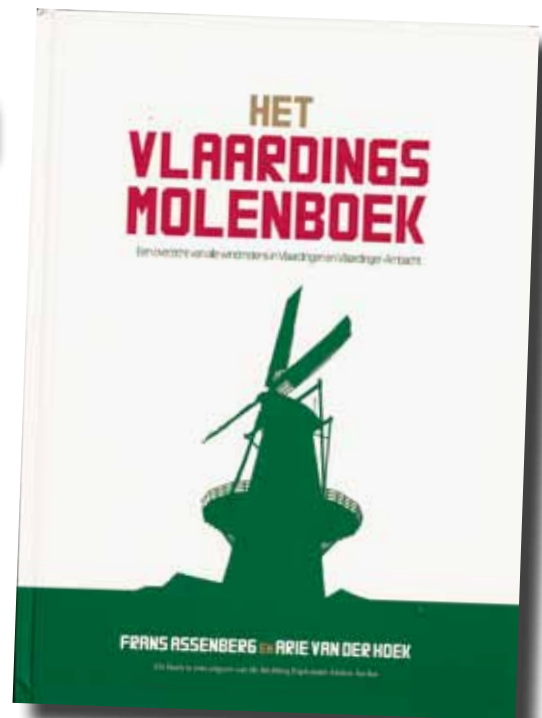
In het voorwoord zet Aart Kool, de voorzitter van de Stichting Exploitatie Molen Aeolus, die niet alleen de Vlaardingse molen Aeolus exploiteert, maar ook de uitgever van het boek is, het tot stand komen van het boek uiteen, terwijl de auteurs een korte inleiding verstrekken.

Dan volgt het overzicht van de molens, te beginnen met de industriemolens die stuk voor stuk een hoofdstuk krijgen. Een bepaalde lijn zit er niet in dan, grosso modo, van zuid naar noord. De auteurs geven er blijk van hun bronnen ten aanzien van de molens grondig bestudeerd te hebben en verstrekken daardoor een schat aan informatie. Slechts zelden slaat men de plank mis.

Dat geldt bijvoorbeeld voor het voorkomen van zelfzwichting, waarvan wordt beweerd dat die verder naar het zuiden (buiten de noordelijke provincies) sporadisch voorkwam. 'De Vlaardingse molen (De Aeolus) vormde in deze streek van het land dan ook een uitzondering.' Dat gaat nu net voor die streek van het land niet op. Er waren in Delfland meerdere korenmolens met zelfzwichting, zoals in Kethel, Nootdorp en Wateringen; op zich was Delfland zo wel een uitzondering, maar Vlaardingen in Delfland niet.

Het scheprad van de Babbersmolen was geen scheprad-Paul, maar een ontwerp van de waterbouwkundige W.J. Brandsma (zie *Molenwereld* 1999-11-228). De Vlaardingse stadskorenmolen krijgt in het deel over de industriemolens om begrijpelijke reden de meeste aandacht; bijna veertig bladzijden.

Vlaardinger-Ambacht telde 15 poldermolens (op één mysterieuze uitzondering na in Vlaardingen zelf). De auteurs zetten eerst het waterstaatkundige systeem uiteen en behandelen vervolgens de molens per polder. Aangezien de Babberspolder vroeger ook tot Vlaardinger-Ambacht behoorde (nu Schiedam) wordt de Babbersmolen ook in dit boek behandeld. Een uitvoerig notenapparaat sluit het boek af, gevolgd door een even uitvoerige literatuurvermelding. Daarna volgen nog een aantal bijlagen als een lijst van molenaars van de stadskorenmolen, een molenlijst, een testament en meer. Een register vergemakkelijkt het terugzoeken. Verder

gaat het boek vergezeld van een DVD, bestaande uit twee delen. Deel 1 gaat over de molen in bedrijf, terwijl in deel 2 de molenmaker aan het werk is met het vervangen van het kruierwerk.

Het boek is precies wat het pretendeert te zijn: 'een overzicht van alle windmolens in Vlaardingen en Vlaardinger-Ambacht'. Dat is natuurlijk de sterke kant van het boek en daar draait het ook om. Het is daardoor wel jammer dat daardoor belangrijke nevenaspecten achter de horizon blijven, zoals de uitgroei van de meelfabriek van Van Dusseldorp tot de grootste Nederlandse meelfabriek; zij het onder een andere vlag (Meneba). Het maar opnemen van slechts één interieurfoto van De Pauw in Nieuwendam en niet meer van de bijzondere serie die er van bestaat vind ik een gemiste kans. Zoveel van dit soort foto's van een gewezen Vlaardingse molen zijn er nu ook weer niet. Naar mijn idee zou het opnemen van het bestek voor de bouw van De Aeolus uit 1789 plus de bijbehorende tekening als bijlage niet hebben misstaan. Toch doet het allemaal niet af van de waarde van het boek. Het zal dan ook zeker zijn weg wel vinden bij de liefhebber.

De uitvoering is keurig verzorgd en het boek is rijk geïllustreerd;

Het is in Vlaardingen te koop bij boekhandel Pontier, de VVV en de molenwinkel. Het boek kost 25 euro en is uitgegeven door de Stichting Exploitatie Molen Aeolus Vlaardingen. **jsb.**

N.a.v.: Frans Assenberg en Arie van der Hoek: *Vlaardings Molenboek*, een overzicht van alle windmolens in Vlaardingen en Vlaardinger-Ambacht (Vlaardingen 2012); 180 pagina's; formaat A4; gebonden in een harde kaff met afbeeldingen in full colour. ISBN 978-90-9027250-4.

◀ De nog bestaande overbuurman van de molen van de afd. O die de taak van deze molen er bij kreeg en zodoende afdeling OT ging bemalen. Rechts de Egalementsloot, waar als overbuurman van deze molen de molen van de oorspronkelijke afdeling O stond. De molen van OT kan zowel inmalen uit als uitmalen op deze sloot, zoals ook blijkt uit de aanwezigheid van de schuiven die dit mogelijk maken (foto Willem Jans, 1 april 2006).

O en T overbodig geworden en is deze niet verbrand, maar in 1827 voor afbraak verkocht. De nu nog bestaande molen

O-T nam de bemaling van beide afdelingen over. Op de oudste kadastrale kaart uit de periode 1811-1832 lijkt molen O uitgegumd te zijn. Molen O, die in ieder geval in 1664 al aanwezig was, stond even ten oosten van molen O-T, aan de andere kant van de Middenegalementsloot.'

We danken de heer Esselink hartelijk voor deze aanvulling op het boek. Hij heeft het ongetwijfeld bij het rechte eind, te meer daar Van der Zaal in zijn kroniek de loden bak speciaal vermeldt en meedeelt dat hij die voor 100 gulden heeft overgenomen van de ingelanden van de Zijpepolder. ✂

*** Wordt te Koop gepresenteerd: Een achtikante SCHEPRAD WATER-MOLEN, van 18 El 1 Palm vlag, met eenen naegenog, nieuwen loden Bak, staande in de Zijpe. Adres met gefrankeerde Brieven, aan den Heere A. de CARPENTIER, Dijkgraaf van de Zijpe en IJaze-Polder, aan de St. Maartenbrug.

▲ Advertentie in de *Opregte Haarlemsche Courant* van 7 juli 1827 van de te koop aangeboden Zijper molen. N.B.: de opgegeven maat is ondanks de afwijkende terminologie volgens het metrieke stelsel: 18,10 m.

- ADVERTENTIES -

wakker
zeilmakers sinds 1933

Gerenommeerd adres voor molenzeilen
Uitvoerbaar in copes, wk 77 en katoen
Div. mogelijkheden in kleur en touwwerk

• • • • •

Zeilmakerij D. Wakker b.v. • Tel. (010) 591 22 88
Scheldeweg 7 • Fax (010) 591 29 85
Ind. terrein 'Nieuwe Waterweg' • Mail info@wakker.nl
3144 ES Moassluis • Site www.wakker.nl

MOLENSTEENMAKERIJ

**HANS
TITULAER**

voorheen
HEINRICH VAN HEES

Voor de beste kunstmaalstenen als ook blauwe basaltlavamaalstenen.
Tevens wrijfstenen, kweernen (romeins model)
demonstratiestenen (doorsnede: 10, 15 of 20 cm.)
en huishoudmolens.
Zeer snel en vakkundig scherpen van uw molenstenen en
maaltechnische adviezen.
www.molenstenen.nl

Werkplaats: Rijksweg 146 6586 AB Plasmolen, Nederland
Telefoon: 024-696 36 54 / Fax: 024-696 36 57
GSM: 0653667686 / E-mail: molensteenmakerij@planet.nl

Houtcompagnie BV
AL M E N U M

Houthandel
Zagerij
Import

Voor molenrestauraties

EIKEN- EN BILINGA STAMMEN IN VOORRAAD
In te zagen volgens bestek en tekening

Verder:
Iepen • Bolletrie • Steenbeuk • Douglas
Larix • Azobé • Noord Noors Grenen

Kanaalweg 108 • 8861 KJ Harlingen • Tel. 0517 - 41 33 77 • Fax 0517 - 41 48 73 • www.houtcompagnie.nl

**HOUTHANDEL
HOUTEX BV**

Veelzijdig voor de molenbouw

- Aangedroogd eiken balkhout. Tot zeer grote maten, bijv. 50 x 50 cm
- Omloop planken en remmingswerken
- Eiken plaathout 130 - 155 - 180 - 205 mm dik
8 - 12 jaar gedroogd op lat, tbv wielen
- Fijnjarig Siberisch lariks 25 - 32 - 38 - 50 - 63 mm,
tbv wieken
- Fokwiekschroten
- Douglas - lariks potdekselwerk

Tevens eigen zagerij/schaverij, droogkamers en transport
met mogelijkheden te schaven tot 300 x 450 mm

Houthandel Houtex BV Postbus 18 • 2740 AA Waddinxveen
Tel: 0182 - 615933 • Fax: 0182 - 610105 • info@houtex.nl • www.houtex.nl

FSC
SGS-COC-2354
Het keurmerk voor
verantwoord bosbeheer.
© 1996 Forest Stewardship
Council A.C.

Molens restaureren en onderhouden vraagt om vakmanschap en jarenlange ervaring. Die vindt u bij de leden van de Nederlandse Vereniging van Molenmakers. De bedrijven die het logo van de NVVM voeren staan borg voor.....

kwaliteit en deskundigheid.

Nederlandse Vereniging Van Molenmakers

*Gecertificeerde Molenmakersbedrijven

De 'Zoeker' uit het februari-nummer wordt thuisgebracht door de heer Esselink uit Delft.

Hij schrijft: 'Opvallend aan de 'Zoeker' uit *Molenwereld 168* zijn de lichte geschilderde roeden en windborden.

Dat gecombineerd met het type molen beperkt het zoekgebied tot Amstelland, dus globaal het gebied ten zuidoosten van Amsterdam. We zien hier de wipmolen van de Kleine Winkelpolder of de Tachtig Morgen te Abcoude vanuit het westen. De molen stond aan de zuidzijde van het riviertje de Winkel, die we links op de foto zien.

Het bouwjaar is niet bekend, maar bij een inventarisatie uit 1675 stond er al een wipmolen. De molen was uitgerust met een scheprad en de polder was 75 hectare groot. Mondriaan maakte in 1908 een schilderij van de molen, getiteld 'Molen bij zonlicht'.

Toen had de molen nog een houten as. In 1912 is er een omvangrijk herstel uitgevoerd aan fundering en waterlopen. Mogelijk is toen ook de houten as vervang-

en door een gietijzeren exemplaar, die we op de foto in *Molenwereld* zien. In ieder geval werd toen een nieuwe binnenroede gestoken, fabricaat gebr. Pot, met een lengte van 21,4 m. in opdracht van de particuliere eigenaar van de polder de heer Willink van Collen en fabriek J. Brouwer te Wilnis. Brouwer was opzichter van het hoogheemraadschap Amstelland. In 1932 werd de bemaling overgenomen door een elektrisch gemaaltje en werd de molen op de ondertoren na gesloopt. Deze ondertoren staat nog steeds aan de Winkeldijk en is ingericht als woning.'

Ook de heer J. Mulder uit Stad aan 't Haringvliet en Van der Drift uit Den Haag brengen de molen als zodanig thuis. We danken de heren voor het thuisbrengen van deze molen.

De nieuwe 'Zoeker'; een standerdmolen, vermoedelijk in de omgeving van Nijmegen, maar welke is het precies? De molen vertoont opvallende bijzonderheden zoals het getal '16' of '46' in het hek van de brug.

Wie helpt? Reacties a.u.b. te richten aan de redactie van de Molenwereld, Moerdijkstraat 39, 2751 BE Moerkapelle, fax 079-5931303, e-mail: redactie@molenwereld.nl.

Uit 't kijkgat

RCE-missionarissen

Vroeger, heel lang geleden, genoot ik van het vak geschiedenis op school.

De meester kon prachtig vertellen; je zag het voor je ogen gebeuren. Na het lezen van de vorige *Molenwereld* moest ik aan zo'n verhaal terugdenken. De meester vertelde hoe heel lang geleden Engelse missionarissen het christendom kwamen verkondigen aan de andere kant van de Noordzee. Dat liep niet allemaal even gesmeerd; ene Bonifatius schoot er zelfs het leven bij in.

Hoe kwam ik daar nou ineens weer op? Dat zat zo: ik heb gehoord, dat de RCE zijn beleidsvisie over molens in het Engels heeft laten vertalen en uitbrengen.

Ik kan mij nauwelijks voorstellen dat dit voor de binnenlandse markt is. Immers binnen de rijksgrenzen kun je toch altijd nog aardig met Nederlands uit de voeten. Het kan haast niet anders of men ziet in dit nieuwe molenevangelie een soort

exportproduct om ook andere stammen te bekeren. Eerlijk gezegd geloof ik nu niet dat die daar zo erg op zitten te wachten. Per slot deden de Friezen dat ook niet op Bonifatius.

Maar buiten twijfel: deze RCE-zendingen hebben een punt, tenminste vanuit hun eigen visie. In de vorige *Molenwereld* las ik hoe de blinde molenheidenen aan de andere kant van de haringvijver de molen van Moulton hadden gerestaureerd, nota bene zoals dat daar heet een 'listed building' (beschermd monument) en nogal liefst 'Grade I' ('of exceptional interest'). Dan praat ik niet over een kale lege romp, want het hele binnenwerk zat er nog in en kon worden aangedreven door een motor.

Waar vind je dat in Nederland nog; zulke gemotoriseerde molens? Op de rijkslijst

moet je die werkelijk helemaal met een lantaantje zoeken. Dat Grade I is dan ook volledig op zijn plaats. Daar twijfel ik niet aan. Maar om daar nu weer een echte molen met alles drop en dran van te maken? Zo'n restauratie tot maalvaardige windmolen moet in de ogen van onze RCE-missionarissen dan ook tenen krommend zijn.

Natuurlijk moet die Engelsen duidelijk gemaakt worden dat ze met zulk soort restauraties op een heilloos dwaalspoor zijn. Dat zoiets niet kan. Vandaar dat de vertaling van de beleidsvisie een logische consequentie is van de eigen overtuiging. Of de Engelsen zich er wat van aan zullen trekken is vers 2.

Gelet op het enthousiasme in Moulton geloof ik het niet erg. Maar dat zegt natuurlijk helemaal niets. Ook de Nederlandse goegemeente kan per slot meer enthousiasme opbrengen voor de kale romp die dankzij restauratie tot echte molen weer de trots van het dorp is. Je moet er niet van staan te kijken dat het klotjesvolk geen oog heeft voor een principiële benadering; onverschillig of dat nu in Nederland, Duitsland, Engeland, België of waar dan ook is. Kortom, er valt nog heel wat zending te bedrijven.

Balie Kluiver

Haastrechtse molen

een bijzonder kind

J.S. Bakker

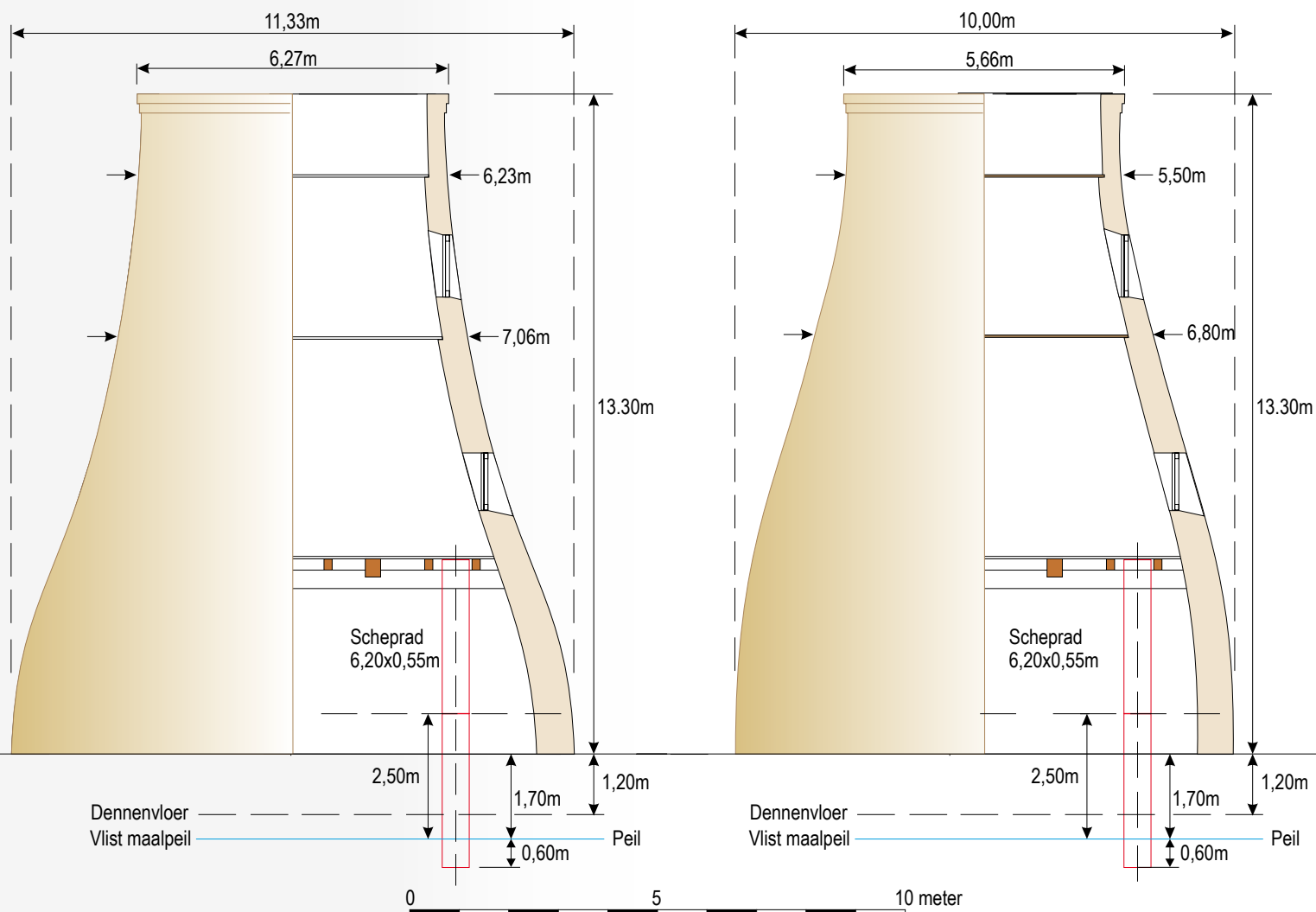

No. 6:

In *Molenwereld* 2011-5 werd een verklaring gegeven voor de bijzondere groei van de Haastrechtse molen No. 6 bij de restauratie van 2011.

De vlucht nam maar liefst met twee meter toe ten opzichte van de oorspronkelijke! Aan het slot van het artikel stond vermeld dat we over deze molen nog meer bijzonders in petto hadden.

Dat is nu aan de beurt.

▲ De Haastrechtse molen 6: links de bestaande romp en rechts zoals hij volgens het bestek uit 1873 zou moeten worden (tekening Bas Koster).

Bij het zoeken naar de verklaring voor de groei van de molen besloten Bas Koster en ik niets aan het toeval over te laten. Alle informatie over de oorspronkelijke bouw van de molen

◀ De molen nu gezien vanuit de voormalige Hooge Boezem. Het is zonneklaar dat het waterpeil in de Hooge Boezem nu aanzienlijk lager is dan in de tijd toen de molens nog functioneel waren; met alle gevolgen van dien voor de oorspronkelijke houten fundering die nu droog kwam te staan. (foto D. Kenbeek, 18 maart 2011).

werd gewikt en gewogen, vooral in verband met de hoogte van de romp, want die was immers sterk bepalend voor de grootte van de vlucht.

Uiteraard was het bewaard gebleven bestek voor de bouw uit 1873 onze belangrijkste informatiebron. Al snel stuitte we op ongerijmdheden. De eerste betrof de fundering.

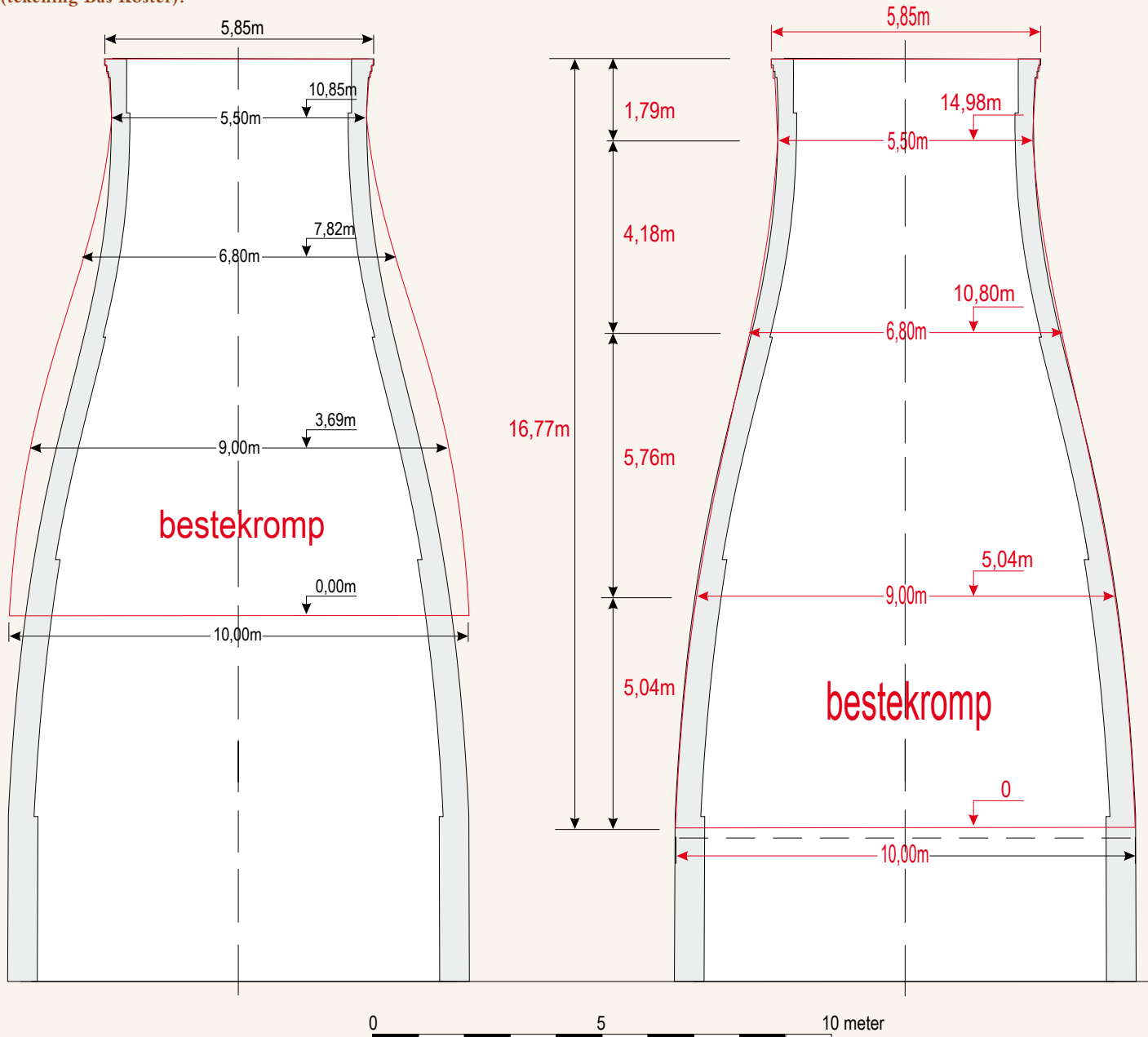
Fundering

In dit bestek staan in artikel 2 de hoofdmetingen voor de te bouwen molen. Daar staat ondermeer: 'De bovenkant van den dennenvloer onder den molen, boven het Vlist maalpeil: 0,50 m'. De

te nemen dat men in werkelijkheid de dennenvloer echt wel onder het maalpeil gehouden zal hebben. Bij het uitgraven van de molenfundering voor de restauratie blijkt niets minder waar te zijn. De houten fundering van de molenromp of liever wat er nog van over is, blijkt nog geen meter beneden het maaiveld te liggen met alle gevolgen van dien voor de houten fundering. Het lijkt wel alsof de teloorgang van de houten fundering voorgeprogrammeerd was! Dat lijkt ongelooflijk stom, maar wel dient bedacht te worden dat niet alleen het

▼Links: de romp van de voormolen van Berkenwoude met daar overheen in rood de contour van de romp van de Haastrechtse molen ('bestekromp'). Rechts nog eens, maar nu is de bestekromp 'uitgerekt' en sluit nu -zoals Bas Koster het formuleerde- als een tweede huid aan op de molen van Berkenwoude (tekening Bas Koster).

◀De Haastrechtse molen No. 6 gezien vanaf de Vlist. Het verschil in waterstand met de Hooge Boezem is vergeleken met de foto vanaf de Hooge Boezem aanzienlijk.

Vlistmaalpeil beslissend is voor de grondwaterstand op de molenwerf, maar evenzeer het waterpeil op de boezem, waarbij er op de molenwerf een soort verhanglijn in de grondwaterstand zal hebben bestaan tussen boezempeil en Vlistpeil. Het hoeft dus niet zo dramatisch slecht te zijn geweest als het zich op het

eerste oog laat aanzien. Daarbij komt dat de nieuwe molen eigenlijk geheel op de fundering van de achtkante voorganger kwam te staan zodat de nieuwe fundering wellicht werd geacht als een aanvulling op de oude waardoor men meende het niet zo nauw te hoeven nemen.

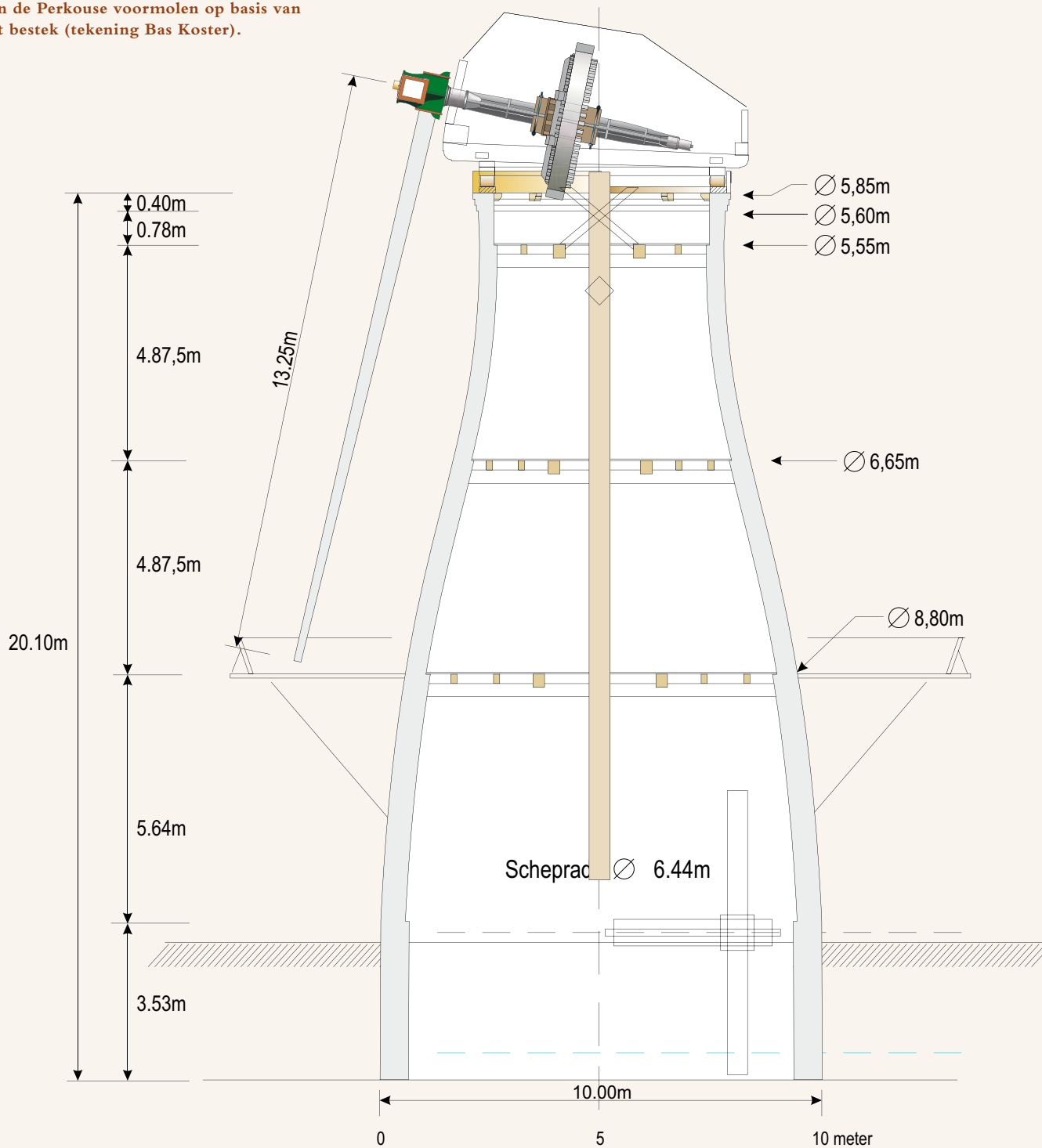
Er is wel iets anders geweest dat een faliekante uitwerking heeft gehad. In 1914 verviel de Hooge Boezem als waterberging, waardoor de waterstand in het boezemgebied ongetwijfeld aanzienlijk werd verlaagd wat uiteraard zijn con-

sequenties had voor bovengenoemde verhanglijn. De molenfundering kreeg het nu wel zwaar voor zijn kiezen en vandaar dat de in 2011 voltooide uitwendige restauratie gepaard ging met ingrijpend funderingherstel om niet te zeggen -vernieuwing (zie *Molenwereld* 2011-1).

De vorm van de romp

Wat nog meer verbazing oproep was de vorm van de romp. Bas Koster tekende de rompvorm zeer nauwkeurig volgens de in het bestek gegeven maten. De vorm van de romp die zo ontstond leek

▼Doorsnedetekening van de molenromp van de Perkouse voormolen op basis van het bestek (tekening Bas Koster).

aan geen kant op de vorm van de molenromp die nu aan de Vlist staat. Een verklaring voor de afwijking van het bestek heb ik niet kunnen vinden.

Wel viel mij op dat de vorm van de ramen in de romp van de Haastrechtse molen gelijk is aan de vorm van de ramen in de bovenmolen van de polder Berkenwoude bij Ouderkerk a/d IJssel. De bouw van deze Perkouse bovenmolen werd op 5 juli 1867 aanbesteed (Perkouw: regionale naam voor Berkenwoude).

De aannemer is Gerrit van Dam uit Berkenwoude voor de somma van 22.740 gulden. Omdat de romp van de Perkouse molen ook gelijkenis vertoont met de romp van de Haastrechtse molen zoals die volgens het bestek zou moeten worden ging Bas Koster aan de slag met het bestek van de bovenmolen van Berkenwoude en tekende op basis daarvan een doorsnede van deze romp. Vervolgens heeft hij de contouren van de romp van de Haastrechtse molen als een te korte jurk over een kopie van de Berkenwoudse romp gedrapeerd en vervolgens die jurk naar beneden uitgerekt. Dan blijkt die nagenoeg als een tweede huid te passen!

Op zo'n 20 cm na komt de basislijn van de bestekmolen terecht op de beganegrondlijn van de Berkenwoudse

► **De voormolen van de polder Berkenwoude in Ouderkerk a/d IJssel; rechts ervan is nog vaag de ondermolen te zien.**

(streeplijn). Dit kan niet toevallig zijn. Het kan haast niet anders of de maker van het bestek van de Haastrechtse molen, de waterbouwkundige P.J. Hofman uit Gouderak, heeft het bestek van de Perkouse molen gebruikt voor molen No. 6 en dat aangepast waar nodig was. In ieder geval is de indeling van beide bestekken gelijk, in 16 artikelen over drie afdelingen. Soms is de tekst van de artikelen zelfs woordelijk gelijk, die van de titels altijd.

Giswerk

Wel blijft de vraag waarom men voor de bouw van de romp van de Haastrechtse molen zo is afgeweken van het oorspronkelijke bestek. De notulen van het bestuur van het waterschap geven hier geen uitsluitsel over. Dus blijft het giswerk. De conische of nagenoeg conische vorm van de gemetselde ronde stenen molenromp is de algemeen voorkomende. De flesvormige zijn uitzondering, al zijn er wel meer zoals de Stadsmolen in Leiden. Natuurlijk wordt de hoogte van de molenromp bepaald door de vlucht. Bij de

▲ De Haastrechtse molen No. 6 gezien vanaf de Hooge Boezem met een hoge waterstand.

basis speelt, zeker bij een scheprad in de molen, de diameter van het scheprad een bepalende rol. Als men de romp conisch af nagenoeg conisch houdt dan kan de valling van de romp niet al te groot zijn omdat men dan weer problemen krijgt met het scheprad.

Het betekent wel dat de romp bovenaan wijder wordt dan strikt noodzakelijk is. Dat heeft uiteraard gevolgen voor het gebruik aan baksteen. Door nu de romp flesvormig op te trekken zoals in Haastrecht heeft men minder stenen nodig en kan de kap ook kleiner blijven. Het werkt dus kostenverlagend al zal daar tegenover staan dat het arbeidsintensiever is.

Uit vergelijkingen van de Arkelse molenmaker Niek Favier van 18^e eeuwse onderhoudsrekeningen van de molens van de polder Berg en Broek in Hillegersberg met de vergelijkbare kosten in 1975 bleek dat toen de verhoudingen tussen materiaal en arbeid als 3 : 1 waren terwijl in 1975 het omgekeerde het geval was. Door die verhouding kan dus toch een bewerklijker vorm van metselen voordeliger zijn geweest. Het heeft in ieder geval bij molen 6 in Haastrecht een juweel van een molen opgeleverd, een van de mooiste in zijn soort.

-ADVERTENTIES-

De Kracht van Veelzijdigheid

088 - 56 55 555
www.nederhoff.nl

KRAANBEDRIJF
NEDERHOFF
GOUDA - VIANEN

De Bernissemolen in Geervliet

Nadat Sweder van Abcoude en Gaesbeek 'onsen dorpe tot Geervliet' op 4 april 1381 het stadsrecht had verleend volgde spoedig de stichting van de 'heerlijke' korenmolen, een standaardmolen, zoals in die tijd algemeen was. De heer van Putten, eigenaar van de molen, bewoonde het in de nabijheid staande Hof van Putten, een kasteel, dat ontstaan was uit een in 1246 genoemd versterkt huis. Het werd gesloopt in 1823 en stond tussen de aan Onze Lieve Vrouw toegewijde hofkerk en de huidige Groene Kruisweg.

Dankzij de domeinrekeningen van Putten (1379-1429), opgemaakt door de rentmeester, kunnen we, bij wijze van spreken, de bouwgeschiedenis van de eerste Geervlietse windkorenmolen waarvan de standplaats tot op heden ongewijzigd is uit die tijd geheel volgen, zo nauwkeurig werd er boekgehouden.

Het plaatsen van de molen op een weertoren van de stadsmuur en zijn ligging op het zuid westen waren zeer gunstig. Hoog op de toren kreeg de molen over het vrije veld ongehinderd de wind in de zeilen. Een goede windvang was verzekerd. Als beste locatie voor een windmolen gold in deze streken de west-

zijde van een stad of dorp, gezien de overheersende wind uit die richting. De molen was een ban- of dwangmolen, die door de heer werd verpacht. Zijn onderhorigen waren verplicht hun maalgod alleen op zijn molen te laten malen. Bovendien behoorde ook de wind aan de heer. Wie een molen bemaalde moest hem daarvoor jaarlijks windrecht betalen.

Bouw en herstellingen

Tot in de 15de eeuw zijn de volgende gegevens te danken aan de Domeinrekeningen (1382-1424).

Er is daarin o.a. sprake van de Stenen molen maar dat betreft diens onder-

▲ De kap
(foto Donald Vandenbulcke, 19 juli 2010).

bouw, de stadsmuurtoren. De bovenbouw was in hout opgetrokken. Het stellen van de molen begon in 1382 'mit houte ende stenen die Roelof tot Wijk (Wijk bij Duurstede) coft (kocht)'. Daar kwamen ook de standaard, de kruisbalken en de beide molenstenen vandaan. Per schip werden de onderdelen naar Geervliet vervoerd.

De 'molentorn' kreeg een 'omganc' (stelling). Als timmerlieden werden genoemd Aernt en Simon, Coppijn en Lauwe Roelofs zwagher, als metselaars Tonijs en Stoblant.

Zeker in 1384 draaide de molen al want in de rekening over 1385 lezen we 'dat die wyntmolen gancvoer is na den be-loop van den jaer voerleden'.

Als de molen zonder reparaties moest stilstaan werd een bedrag op de pacht som in mindering gebracht. Maar toen molenaar Harman Janszoen in 1418 door eigen schuld de pas vernieuwde roeden kapot liet draaien waren de kosten voor zijn rekening (die muelnair die roeden verzumede, want si braken binnen 8 dagen nadat si nieuwe ingedaen worden'). In 1417 stond de molen 4 dagen stil voor het verstalen van die spille. In 1418 werd vier dagen aan de stelling gewerkt, is

een nieuwe as en zijn twee roeden gestoken. Dat alles kostte 14 dagen werk en stond de molen 3 weken stil. Bij Dirc Dammaessoen kocht men '3 muelen roeden' waarvan één 'is afgedaen in die muelen tot Geervliet'.

In 1419 is weer een 'niewe roede in die muelen gemaict'. Over roeden werd ook melding gemaakt in 1420 en 1421.

Ze hadden het blijkbaar flink te verduren. Een toch wel merkwaardige gebeurtenis in 1422 was het wegdrijven van een 'nyeu muelenroede van Geervlyet tot aen die duynen'. Gheeryt Jacobssoen zocht ze overal maar kon ze niet vinden.

In de laatst bekende rekening, die over 1429, is andermaal sprake van het insteken van een nieuwe roede, toen door Claes de Bonte.

De verhalen als zou in het midden van de 15de eeuw in de toren kruit onder de molen zijn opgeslagen mogen we toch wel naar het rijk der fabelen verwijzen. Men kan zich toch moeilijk voorstellen dat de molen in bedrijf was terwijl ergens daarbinnen het ontplofbare goedje lag. Anderzijds is de veronderstelling dat de molen een aanzienlijke tijd heeft stilgestaan evenmin waarschijnlijk. Nergens vinden we berichten dat het stedeke het

een poos zonder molen heeft moeten stellen.

To4 1459 heerste de laatste heer van Putten. De molen was daarna geen heerlijke molen meer. Hij verviel aan de grafelijkheid. Eerst in 1597 komt de molen weer eens in

het nieuws. Er wordt dan melding gemaakt van 'de korenmoellen toege-maeckt op stadt steennen tooren toe-behorende de ene helft Wyllem Dyrcksz Collert tymmerman woonende tot Alblas ende de weederhelft toebehoorende de erfgenaemen van Lau Arens sal(iger) woonende tot Spycckenis'. De waarde van de molen bedroeg £ 900.

Nieuwbouw

In de 16de eeuw werd de molen door een andere houten molen vervangen.

In 1599 droeg Wouter Theunisz (mogelijk Kort) de bouw van een nieuwe koren-molen op aan Theunis Pietersz. de Hont, timmerman in de Kerkstraat in Geervliet en Pieter Nouts, eveneens een Geervlietse timmerman.

De bouwkosten bedroegen £ 1400. Voor het gerecht verklaarde Wouter Theunisz dat hij de bouwopdracht had verleend. Een jaar later bekende Wouter aan Pieter Cornelis Nout en de erfgenamen van Theunis Pietersz de Hont of Hondt een schuld van £ 120 wegens materiaal

en arbeid ten behoeve van de nieuwe molen.

Over het wel en wee van de molen in de 17de eeuw hebben de annalen weinig prijs gegeven. Wel zijn meerdere mole-naars bekend.

De 18de eeuw is een tijd waarin de be-moeienissen van het gemeentebestuur met de molen langzamerhand geheel verdwijnen en daarmede ook de meel-sporen in de officiële stukken.

In 1731 verkochten de Staten diverse rechten aan de ambachtsheer, onder andere het Regt van de Windmoolen. Vanaf dan moesten de pachtsom en het windgeld van de molen aan hem worden voldaan.

Brand en herbouw

Op 12 juni 1851 brandde de koren-molen uit. Die datum is opgenomen in een on-langs gevonden aantekenboekje van de gemeenteambtenaar Jan Kraak (1781-1861).

De molen werd onmiddellijk herbouwd. Dirk David van Deijk zou de molenma-ker zijn geweest. Geboren te Benthuizen op 9 oktober 1821, overleed hij te Haarlemmermeer op 27 juli 1905. Dirk , een ondernemend man, handelde in de geest van zijn vader, Cornelis van Deijk mr. timmerman en aannemer. Dirk David van Deijk bouwde in een betrek-

▼De Bernissemolen

(foto Donald Vandenbulcke, 19 juli 2010).

Molen Geervliet

zaakt de molen buiten gebruik te stellen. In 1949 besloot de gemeente tot aankoop. De plaatselijke metselaar Mijndert Cornelis Lieve kocht de molen in 1950. In juli 1954 schaarde de gemeenteraad zich met algemene stemmen achter het voorstel van het College van B en W om over te gaan tot aankoop van de molen, die vervolgens van M.C. Lieve werd gekocht voor f 6.000,-. B. en W. ondernamen pogingen de molen na restauratie op de een of andere wijze opnieuw in bedrijf te stellen.

Medio 1955 ging de gemeenteraad accoord met de voorbereidingen voor het molenherstel. Als toekomstige molenaar zou L. Noordhof gaan fungeren. De restauratie stuitte echter op moeilijkheden. In 1959 wilde men een bedrijf in de leegstaande molen vestigen maar de benodigde papieren ontbraken. Wel werd de molen in 1960 gerestaureerd en voorzien van fokwieken. De restauratie werd uitgevoerd door het Zoetermeerse molenmakersbedrijf Brandhorst & Lindhout. Er was ook een brouwerij in de molen geïnteresseerd. In 1962 kwam het tot verkoop van de molen aan een te Amsterdam gevestigde Heineken Brouwerijen N.V. Het interieur werd in januari restaurant en onder toezicht van Monumentenzorg ingericht.

De molenrestauratie door de Brielse dr. ir. J.J. Rave geschiedde in 1973.

▲ Geervliet omstreeks 1570; kaart van de hand van Jacob van Deventer. Aan de westkant van de Bernisse is nog net Heenvliet zichtbaar.

▼ De molen van Geervliet op een in 1912 verzonden Ansichtkaart.

kelijk korte periode zeker 12 korenmolens waaronder De Arend (1844) te Zuidland en Landzigt (1857) te Zuid-Beijerland. Nu dan weer de Geervlietse molen. Uit de Vergelijkende staat van de bestaande en voorgedragen plaatselijke belastingen uit 1852 blijkt dat de directe belasting op het gemaal nihil was. De laatste molenaar, Jan Brussaard, zag zich in 1947, door het ontbreken van voldoende maalgoed, helaas geïnter-

H. L. M. VAN KRUYNE, Notaris te Brielle, als lasthebbende van zijnen Princiiaal, is voornemens binnen de Gemeente Geervliet, ten huize van den Kastelein LT. DE BAAN, op Dingsdag den 30sten Junij 1863, des middags ten 12 ure, te Vellen, en, op Dingsdag den 7den Julij daaraanzvolgende, ter zelfder ure, sinaal bij Afslag te Verkoopen:

Een Hechten, Sterken, in het jaar 1851 geheel Vernieuwd (7573)

KOORNMOLEN,

staande binnen het Dorp Geervliet, met annex in het jaar 1857 nieuw gebouwd HUIS, te zamen groot 2 Roeden, Sectie B. Nos. 580 en 581. Aangeslagen in de Grondbelasting over 1863 f 41.91. Te aanvaarden met 3 Nov. 1863. Zijnde inmiddels UIT DE HAND TE KOOP. Te Berragen bij den Eigenaar JAC. PONS, te Geervliet, en ten Kantore van bovengenoemden Notaris VAN KRUIJNE te Brielle. Brieven franco.

▲ Advertentie in de Nieuwe Rotterdamse Courant van 11 juni 1863 voor de publieke verkoop van de molen van Geervliet.

► Google satellietfoto van het gebied dat Jacob van Deventer omstreeks 1570 op zijn kaart vastlegde.

Het kasteel van Heenvliet, nu een ruïne, is goed herkenbaar.

Tien jaar later werd tijdens een raadsvergadering andermaal de slechte staat van de molen onder de aandacht gebracht. Ondanks eerdere verkoop voor een symbolisch bedrag met verplichting tot onderhoud ging het verval door.

De molen is nadien opnieuw enkele malen van de hand gedaan en geraakte wederom in particulier bezit.

1984 was een druk jaar voor de molen, die in mei werd gekocht door W.A. Versteeg uit Spijkenisse. Zijn dochter Ineke en haar man, P. van Zetten, namen de Bernissemolen

na restauratie als restaurant in exploitatie. Die restauratie (beraamd op ongeveer f 140.000) - waarvoor Monumentenzorg het bestek maakte - begonnen molenmaker W. Herrewijnen uit Spijkenisse en zijn collega Star in juli. Beoogd werd de aloude meulen, een beschermd monument, weer draaivaardig te maken.

De te vernieuwen windpeluw in de kap was al vergaand verrot en door stormen waren delen van de windborden weggeblazen. In de kap hadden knaagdieren de balken danig bewerkt. Het interieur zou een aangrenzende keuken en enkele eetruimten krijgen.

Op 6 oktober verrichtte burgemeester H.

van Geest, in aanwezigheid van genodigden, de heropening. De eerste burger lichtte de vang en de wieken zetten zich in beweging. Een prachtig gezicht. Begin augustus 1987 vormde de molen het decor voor enige opnamen van de film 'Amsterdamned'.

De Bernissemolen is een ronde in gele baksteen opgetrokken stellingmolen.

De bovenbouw rust op een enige meters hoge ronde eeuwenoude stadsmuurtoeren, opgemetseld in mopvormige rode baksteen. De dikte van het 14de eeuwse toerenmuurwerk bedraagt beneden 1,60 m. Nog duidelijk zijn enkele schietspleten te zien. De molen telt vier zolders. Dat zijn de verdiepingen. Veel van weleer is binnen nog intact. De bovenverdiepingen zijn in oude staat gebleven. De beide andere zolders kregen een passende restaurantbestemming.

Vanouds zorgden de twee koppels maalstenen voor de meeloogst.

De kap is gedekt met dakleer. De gietijzeren as (1878) leverde de ijzergieterij De Prins van Oranje uit 's-Gravenhage. De vlucht van de wieken, die zijn uitgerust volgens het systeem van ir. Fauël, bedraagt 21,60 m. De ijzeren roeden zijn een product van de gebroeders Pot uit Kinderdijk. De fraaie baard - een plank tegen de kap onder de as van het wiekenkruis is voorzien van het bouwjaar Anno 1851 en de molennaam Bernisse. Het geheel rood-wit- blauw omrand. De molenbenaming treft men ook aan op het uithangbord boven de restaurant- en moleningang.

Ongetwijfeld neemt de Bernissemolen door zijn zeldzame zes eeuwen oude muurtoerenonderbouw een bijzondere plaats in onder de gelukkig nog vrij talrijke beroemde Hollandse windmolens, één der bekendste symbolen van ons land.

Molenaars

De eerste molenaar op de Geervlietse heerlijke koren molen was Herman Janssoen, alias Herman die moelnaer, zoals hij in 1384 te boek staat.

Hij pachtte de molen enkele malen tot 1420.

De volgende pachters zijn in meerdere gevallen ook de molenaar geweest

- 1399** Herman die molenaar en de Bertout Keewe, drie jaar lang om £ 91.5 s. Hollands per jaar.
- 1402** Jacob koene, drie jaar lang om £ 100 Hollands per jaar.
- Herman die molenaar was borg.
- 1405** Pieter Willemssoen, drie jaar lang om £ 85 s Hollands per jaar.
- Heyn die molenaar was borg.
- 1408** Cors Janssoen, drie jaar lang om £ 93 s Hollands per jaar.
- 1414** Harman Janszoen, drie jaar lang om £ 92.10 s Hollands per jaar.
- 1417** Harman Janszoen, drie jaar lang om £ 92.10 s Hollands per jaar.
- 1420-1424** Jan Wouterssoen uit Heenvliet pachtte de molen om £ 95 s en £ 80 s Hollands per jaar. Op de molen werd genoemd Jan Willemsz., alias Jan die muelener.
- 1425-1426** Jan Pieterssoen die molenaar om £ 75 s Hollands per jaar.
- 1427** Jan Pieterssoen (tot en met 1429) om £ 77 s Hollands per jaar.

Daarna hielden de bronnen zich (nog) over molenaars/pachters stil tot 1446. Op 15 januari van dat jaar overleed molenaar Johannes en het duurde weer ruim zestig jaren voor een molenaar zich meldde. Het was Johannes Anthonisz., die in 1515 een huis aan de Visserszijde bewoonde.

▲ Foto van de molen van Geervliet in het tijdschrift *Groot Rotterdam* van 19 oktober 1928.

Van 1539-1548 vinden we Engel of Cornelis Simonsz. molenaar genoemd en in 1563 Engel Cornelisz. als mulder. Jan Jacopsz. heeft toen besteld Engel Cornelisz. zijn lijf en goed.

Engel beklagde Jan, die gehandeld heeft tegen 'sijn willen ende danck'. Op 4 december verklaarde Hendrick Hendricksz. pp. voor Engel Cornelisz., molenaar tot Geervliet dat 'Jan alsulcke goet (als) hem toebehoerde van die molen gehaelt' heeft tot syn willen ende buyten consent van Engel Cornelisz.'

Op 25 juni 1574 compareerde Engel Cornelisz. als molenaar contra Jan Pietersz. in Spijkenisse.

Uit een acte van verkoping d.d. 22 mei 1572 van de korenmolen aan Cornelisz. blijkt dat de molen is omgewaaid in de grote storm van januari 1577 'om die weer op te bouwen, houden en bezitten en gebruiken door hem en zijn erfgenamen.

In 1587 werd Wouter en in 1591 Matheus

of Matheeus Jacobsz. als molenaar vermeld. Op 17 juni 1591 compareerde Matheeus Jacobsz. molenaar wonende binnen Geervliet contra Bastiaen Larnbrechtsz. uit Oostvoorne.

In 1593 kennen we Teunis Jacobsz. als molenaar.

Vanaf 1596 werd Arie Jansz. als molenaar genoemd. Hij is dan aangeslagen in de verpondingen wegens de korenmolen. In 1598 verkocht het gerecht van de stad de nagelaten goederen van Arie aan Simon Cryne. Het malen werd 5 weken waargenomen door Jan Jansz. Deze had daarom een vordering op de boedel van wijlen Arie Jansz.

Molenaar Wouter Theunisz. gaf in 1599 opdracht een nieuwe korenmolen te bouwen. Wouter was geboren in 1587 en werd op 21 juni van dat jaar in Brielle ten doop gehouden.

In 1603 verschijnt de naam van een volgende molenaar. Het is Huig, die huur betalen moest voor een huis in de Molenstraat. In 1606 en 1614 is sprake van een obligatie, inhoudende nog £ 104 ten laste van Wouter Teunisz. molenaar, nu diens erfgenamen.

De voornoemde Arie Jansz. zal niet in het geld gezwommen hebben. Nog in 1611 werd Maeritge Willems, die het gezin van de vroegere molenaar verder moest onderhouden, door de Grote Armen gedeeld. Zeker vanaf 1614 liet Aart Jansz. de molen draaien.

Hij werd in dat jaar met beroepsvermelding genoemd als koper of borg op een boedelhuis. In 1612 was Aart, bekend als mondige zoon van wijlen Oude Jan Crijne te Geervliet, molenaar in Heenvliet. Nog in 1617 bediende hij de Geervlietse korenmolen.

In 1621 bekende molenaar Willem Jansz aan Pieter Thomasz Oosterlinck een schuld van £ 525 wegens koop van een huis op de hoek van de Molen- en Kerkstraat, belast met 5 stuivers voetgeld en 4½ st. ten behoeve van de armen. Tot in 1636 werd Willem Jansz (Troye, Trooyen) als molenaar genoemd. Van 1626 -1636 betaalde Willem huisrente voor zijn onderkomen in de Molenstraat. Het huis dat hij bewoonde is vóór 1645 door de rode haan getroffen.

Nog in 1647 sprak men van de brand van Troye. In 1634 ging Steyn Jansz Verhoef aan het malen. Twee jaar later was hij met Cornelis Jansz Verhoef nog werkzaam op de molen. Hun opvolger, Jan Arensz, moet een heetgebakerd man

► De molen van Geervliet omstreeks 1930; nog in vol bedrijf.

▲ De molen op een Ansichtkaart uit 1958; stilstand en verval blijken hand in hand te gaan (foto coll. jsb).

▲▲ De Bernissemolen gerestaureerd en ingericht als restaurant; Ansichtkaart uit 1971. De fokken hebben remkleppen en zijn, naar het toen heersende gebruik, wit geschilderd.

zijn geweest. Zo sloeg hij in 1655 op de Geervlietse kermis zijn vrouw Neeltje Hendriks de Labije en bedreigde hij zijn schoonmoeder met een mes. Voor de klappen, die hij zijn eega had gegeven moest Jan een boete van vijf gulden betalen ten behoeve van de armen. Hij bleef het met zijn echtgenote aan de stok houden en ging met menig lid van zijn schoonfamilie op de vuist. Ook daarvoor werd hij veroordeeld.

Jan lustte wel een slokje. Doe Pietersz van Dijk eiste van hem in 1655 betaling van verteringen te zijnen huize. Jan overleed vóór 1664.

Steyn Jansz. betaalde in 1644 erfpacht over een kooltuintje onder de molen buiten de veste. In 1661 werd Steijn Jansz. Verhoof aan geklaagd wegens het bezit van niet voor de impost aangegeven meel. Eveneens in 1661 kreeg de molenaar geen toestemming spintmeel op zijn molen te laten. We kennen Steyn ook als stadsbode. Gerrit Lodiersz., zoon van de Geervlietse schepen Lodier Jansz. Havermaat kocht de molen in 1663. Eerder had hij al de molen van Oudenhorn gepacht.

Gerrit woonde in een huis aan de Molenstraat en betaalde daarvoor

huisrente. Het ging hem bepaald niet steeds voor de wind. Oud-burgemeester Caspar Clotterbooke eiste in 1666 betaling van achterstallige aflossing op een hypotheek ten laste van Gerrit Logiersz. Havermaat en diens huisvrouw en gevestigd op een molen. Gerrit ging helaas failliet. In 1665 werd Willem Pietersz Vinck genoemd als molenaar te Geervliet en als borg.

In 1672 was Jacob Jansz. Hokke molenaar en bleef dat waarschijnlijk tot aan zijn dood in 1705. Zijn vrouw Maartje Joosten Niemantsverdriet had hij op 5 mei 1669 gehuwd in Heenvliet.

Hij hertrouwde op 1 mei 1680 te Geervliet met Bastiaantje Jacobs van der Graaf uit Rotterdam en wonende te Heenvliet. In 1684 kocht Jacob een huis in de Geervlietse Tolstraat. Na Jacobs overlijden hielden waarschijnlijk knechten de molen draaiend tot zijn in 1691 geboren zoon Jacob de zaken overnam. Deze Jacob werd in 1715 als korenmolenaar onvermogen genoemd. In 1720 verkocht Bastiaantje Jacobs v.d. Scherp - eerst weduwe van Jacob Hokke, later van Jan Jansz. Bogert aan haar zoon en korenmolenaar Jacob Jansz. Hokke een huis en erf in de Tolstraat.

Op 14 februari 1723 compareerde Jacob Jansz. Hokke, die met ingang van de volgende dag de 19-jarige Huijg Mattheuss Lantheer voor 2 jaar als leerling wilde aannemen. Philip Philipsz. Vermaat stond borg voor het loon.

Zeker vanaf 1730 verhuurde Jacob de molen aan Huijg, die op 21 augustus 1726 te Geervliet de molenaarseed had afgelegd. In dat jaar ook stelden Jan Philipsz. Vermaat onder Spijkenisse en Hendrik Jansz Vermaat onder Geervliet zich tot maximaal f 500 garant voor boetes (etc.) waarin Huig Landheer als molenaar te Geervliet mocht komen te vervallen.

In 1727 werd Huijg aangesproken omdat hij had gemalen zonder dat voor het graan de vereiste biljetten waren overlegd.

We vinden aangetekend dat Huijg in 1729 al sedert 5 jaar een deel van de zolder van het huis van Arie Cornelis v.d. Bijje in de Molenstraat huurde voor berging van schepkoren. Dat kostte hem f 2,- per jaar.

Jacob Hokke werd in 1728 aangeslagen wegens de korenmolen en twee huizen in Geervliet, de ene in de Molenstraat, de andere in de Tolstraat.

Huig Lantheer werd in 1731 schoon-zoon van Jacob Hokke door op 31 mei met diens 18-jarige dochter Bastiaantje te trouwen. In 1737 beschuldigde men Jacob van belediging. Hij zou tegen Hermina Harmens Bosman gezegd hebben: 'Ik schijt in jouw vaar en in jouw vaars smoel, je vaar is een dief'. Het proces sleepte zich anderhalf jaar voort eer men Hokke veroordeelde.

In 1738 werd gewag gemaakt van Huig Landheer en zijn dienstmaagd, zijn latere vrouw Wijntje Hokke. 20 december 1739 was voor Huig één van de bijzondere dagen. Hij kocht toen van zijn schoonvader de korenmolen en een huis met twee tuintjes in de Molenstraat voor f 2.300. De molen is dan nog altijd belast met f 8 windgeld ten behoeve van de ambachtsheer. Hugo leende voor zijn aankoop f 2000 van Jacob Frederik Roosendaal.

In juli 1745 overleed Huig's vrouw Bastiaantje. Al in november gaf hij Wijntje Hokke het jawoord. Eveneens in 1745 kocht Huig op de Heenvlietse beestenmarkt een koe, die aan 'de heersende ziekte' stierf. Dat vertelden in hun verklaring vilders, die het kadaver hadden geopend.

In 1746 maakten Huig en Wentje hun testament op en benoemden vier kinderen uit zijn eerste huwelijk tot erfgenaam. Een jaar later kocht Huig een huis aan de Molenstraat, dat hij echter al in 1750 weer van de hand deed. In februari 1749 sloot Wijntje voorgoed haar ogen. Huig werd destijds genoemd als eigenaar van de Vrije Molen aan de Spuikade. Op 8 november 1751 huwde Huig Landheer Ariaantje de Man.

In 1752 behandelden de schepen van

► **De molen gezien vanaf de toren van de N.H. kerk (foto J. Rotteveel, januari 1996).**

Geervliet klachten over Huig. Hij maalde het graan slecht en knoeide met het gewicht, zo luidde de beschuldiging. Hem werd aangeraden het gewicht van het gemalen goed op de stadswaag (in het oude stadhuis) te controleren.

In 1756 verbond Huig zijn molen voor f 500 om eventuele boetes, waarin hij zou kunnen vervallen, te betalen.

Op 22 januari 1781 werd aangifte gedaan van het overlijden van Huig Landheer. Goed één week eerder hadden hij en Ariaantje een nieuw testament opge maakt en dat van november 1751 herroepen. Ariaantje benoemde haar man tot enig en algeheel erfgenaam. Na de dood van de langstlevende mocht zoon Gerrit Landheer de korenmolen met toebehoren overnemen voor f 4.300.

Weldra nam Gerrit het molenaarschap waar. Zijn moeder bleef voorlopig eigenaresse van de molen, die ze in 1782 verbond voor f500 voor eventuele boetes. Gerrit deed hetzelfde in 1788 nadat zijn moeder aan hem in eigendom overdroeg de korenmolen met huis, schuur, erf en weiland. Na haar overlijden moest hij f 4.300 in haar boedel inbrengen. Ze zou haar leven lang het vrije gebruik hebben van o.a. het woonhuis en de lasten voor haar rekening nemen. De baten en schaden van de korenmolen waren voor rekening van haar zoon, waarvoor hij zijn moeder jaarlijks

f 75 diende uit te keren. Gerrit Landheer huwde in 1789 Trijntje Langstraat uit Zuid-Beijerland. Op 21 maart 1797 verkocht

hij de korenmolen aan de Zuidlander Jan Jacobsz Overgaauw (geboren in Oudendoorn op 28 februari 1767), die van Delft naar Geervliet was gekomen. Het windgeld bedroeg nog steeds f 8. Jan werkte wellicht nauw samen met Ary Overgaauw. Jan bleef zijn taak op de molen verrichten tot hij op 31 januari 1832 op 65-jarige leeftijd overleed.

In april 1801 stapte Jan Overgaauw met Reina Maartens Braat uit Hekelingen in de huwelijksboot (aangifte huwelijk 24 april). Jan is behalve korenmolenaar volgens gegevens uit 1806 ook officier bij de brandweer geweest. Spijtig was het voor hem dat door wijziging in de financiële regelingen zijn jaarinkomen verminderde met f 300.

Als korenmolenaar kon hij daardoor zijn gezin niet meer onderhouden. Hij vroeg dan ook toestemming het maalloon te verhogen.

Op 31 december 1812 zag Maarten, zoon van Jan en Reina, te Geervliet het levenslicht. Later zou de jongen bij zijn vader op de molen komen. Maarten trouwde op 21-jarige leeftijd als koornmolenaar op 4 juni 1833 te Geervliet met Anna de Baan. Lang heeft Maarten van het huwelijksgeluk niet mogen genieten. Hij stierf al op 26-jarige leeftijd in Geervliet op 27 november 1838. Een zwager hield de molen aan de gang. In 1846 stak Christoffel Swaneveld op de molen de handen uit de mouwen. Hij was Geervlieter van geboorte (17 februari 1806) en bewoonde het huis Molenstraat 35.

Zijn vrouw Anna de Baan werd in 1850 genoemd als eigenaresse van de molen. Op 19 april 1856 verkocht het echtpaar de korenmolen en het erf voor f 4.000 aan Jacob Pons, kastelein te Katendrecht. Jacob werd geboren te Permis op 17 september 1818. Hij huwde de in Barendrecht op 7 december 1812 geboren Adriaantje Groeneweg.

Al in 1859 trachtte Jacob de korenmolen en het huis bij veiling van de hand te doen, maar dat lukte niet: bij afslag opgehouden op f 8.000. In 1863 werden molen en huis toch via een veiling

▼ **De molen van over het Spui (foto J. Rotteveel, juni 1996).**

verkocht en wel voor f 4.425 aan de Geervlietse bouwman Teunis Vermaat. De hypothecaire obligatie door Jacob Pons korenmolenaar was groot f 5.000. Teunis verkocht de molen alweer in 1864. Arie Tiggelman werd vervolgens molenaar. Hij was op 7 maart 1836 geboren te Dirksland. Arie kwam op 10 februari 1864 met zijn gezin in Geervliet aan, echter niet voor lang, want op 30 maart 1867 vertrokken ze weer, toen naar Zwartewaal. In 1865 was Jacob Pons al naar Spijkenisse afgereisd.

Ary Corst. de Regt, gekomen van Zwartewaal, nam in 1817 de plaats van Arie Tiggelman op de molen in. Hij kocht de molen in 1868. Ary overleed in Geervliet op 7 januari 1902. Intussen moet zijn zoon Korstiaan (geboren te Zwartewaal op 23 oktober 1864) de honneurs hebben waargenomen, want in 1887 was zijn vader naar Bloemendaal gegaan. De zoon was toen al molenaarsknecht. Hij werd in 1861 als zodanig vermeld.

Een tweede zoon van Arie heette ook Arie, om precies te zijn Arie Andriess (geboren te Geervliet op 29 mei 1867). Deze vertrok in 1895 naar Oud-Beijerland en werd daar molenaarsknecht. In 1902 keerde hij naar Geervliet terug om de molen die hij in 1903 verwierf, te bemalen. Hij nam Jan Brussaard (geboren te Oud-Beijerland op 16 november 1884) als knecht in dienst. Jan zou zijn schoonzoon worden.

Nadat Ary jr zich in 1913 in Maasdam ging vestigen voerde Jan de scepter in de molen en kocht die in 1914. Het jaar daarop werd Willem Hoogwerf (geboren in Zuidland op 20 juli 1877) uit Brielle zijn helpende hand. Willem ging in 1920 naar Hoogvliet.

Inmiddels stonden er in Geervliet en omgeving heel wat veranderingen op stapel. Talrijke boeren hadden hun bestaansbron verloren en door de aanleg van enorme industrie complexen op hun vroegere land hun boerderij en grond kwijt geraakt. Steden en dorpen breidden steeds maar uit. De aanvoer van granen naar de molens werd minder en

minder. Dat gold ook voor de Geervlietse korenmolen, die Jan Brussaard dan ook in 1947 buiten gebruik moest stellen. Aan de eeuwenlange werkzaamheid van de molen was een eind gekomen.

Toch zien we de trotse, nu Bernisse molen geheten, aloude molen af en toe met draaiend wiekenkruis omdat vrijwillig molenaar Martien Thijssen ervoor zorgt dat het behouden gaande werk daarvoor in goede staat blijft.

De pelmolen

Bezuiden Geervliet heeft aan de oostzijde van de Duer Loo (Deurlo) een houten windpelmolen gestaan.

Als zijn stichtingsjaar wordt wel genoemd 1769 maar daarvan is nog geen bewijs gevonden. Er is weinig van het molentje bekend.

Dat het klein was weten we. De mulder behoefde maar twee gulden windgeld per jaar te betalen ten behoeve van de ambachtsheer. In 1769 lezen we over het 'transport gepast (gepasteerd) bij Bastiaan Hoppel ten behoeven van Klaas Dekker over koop van een Pelmolentje onder deeze jurisdictie'. De molen leverde Hoppel geen 'genoegzame kostwinning' op en werd daarom niet in de verponding opgenomen. Nog in 1838 werd gewag gemaakt van de Pelweide.

Bronnen:

- Acta Geervliet;
- Armenrekening Geervliet;
- Bevolkingsregister Geervliet;
- Burgerlijke Stand 2 en 3;
- Doopboek Geervliet;
- Doop- en trouwboek Geervliet;
- Gaarderboek Geervliet;
- Hingman/Oud archief Geervliet 4, 7 en 52;
- Hof van Heenvliet, 684 en 1697;
- Kadastrale legger Geervliet;
- Notarieel archief:
 - Ara / Van Ijencloorn (ara 1037), Brielle;
 - Not. P. de Graaff, Brielle.;
 - Not. VanTol, Heenvliet;
- Notarieel archief Geervliet, 3848 / 3849;
- Oud Archief Geervliet, 21 en 39;
- Prot. notaris D.A. Kraijenhof v.d. Leur, Brielle;
- Rechterlijk archief Brielle, 63;
- Rechterlijk archief Geervliet, 1-6, 3, 5, 7, 9, 10, 22, 33, 34, 35, 54, 62 en 65;
- Rechtboek Abbenbroek;
- Resolutieboek Geervliet;
- Rekening Diaconie Geervliet, 1743-1816;
- Rekeningen Domeinen van Putten (1382 -1429);
- Stadsrekeningen Geervliet;
- Trouwboeken Geervliet en Heenvliet;
- Verhuisbiljetten Geervliet;
- Vierschaar Geervliet;
- Weeskamer Geervliet 6.
- Rechterlijk archief Geervliet 4
- Resolutieboek Geervliet II
- Rep. notaris Van Tol, Heenvliet

▼Op de steenzolder (foto J. Rotteveel, augustus 2001).

Molen gestolen!

...en wat er aan vooraf ging

Chicago heeft een wereldwijde reputatie als misdaadstad. Maar het zal veel lezers niet bekend zijn dat daar ooit een complete molen werd gestolen, zelfs onder de ogen van de politie. Het was zelfs een molen die zijn wortels had in Nederland, om precies te zijn in Amsterdam.

In 1892 was het vierhonderd jaar geleden dat Columbus Amerika ontdekte. Naar aanleiding hiervan werd van 1 mei tot 31 oktober 1893 de World's Columbian Exposition - ook bekend als The Chicago World's Fair gehouden.

Op deze tentoonstelling waren 46 landen, waaronder Nederland, vertegenwoordigd.

Op het 2,4 vierkante kilometer grote tentoonstellingsterrein verdeeld over het Jackson Park en de Midway Plaisance werden tweehonderd gebouwen neergezet, waaronder een Nederlandse windmolen. Het aantal bezoekers was enorm: meer dan 27 miljoen!

De molen

De Hollandse molen in het Jackson Park was een paviljoen van de Amsterdamse cacao- en chocoladefabriek Blooker waar bezoekers gratis een kopje Blooker's cacao aangeboden kregen. Volgens het *Nieuw Israëlitisch Weekblad* van 20 januari 1893 was het idee afkomstig van de chef van het departement

van landbouw die in september 1892 aan de Nederlandse consul, de heer George E. Birkhoff jr., de vraag had gesteld, of het niet mogelijk zou zijn om een Hollandse windmolen op de tentoonstelling te bouwen. De vertegenwoordiger van Blooker in Chicago, George van Heusden, pakte het idee op en stelde voor de oude windmolen van Blooker in Amsterdam te laten afbreken en die weer op de tentoonstelling op te bouwen, indien aan de firma Blooker verlof werd gegeven om aan de bezoekers kosteloos een kop cacao aan te bieden. En zo geschiedde. Van Heusden legde het idee in Amsterdam voor en maakte de firma Blooker enthousiast voor het idee om de molen die volgens kranten in 1806 gebouwd zou zijn af te breken en te verschepen naar Amerika.

Op 7 januari 1893 vertrokken de onderdelen van de molen met het s.s. Didam van de NASM (Holland-Amerikalijn) naar Amerika, op 14 januari volgden de molmakers, een vader met twee zoons (Peppink????), met het s.s. Maasdam.

Naast de eigenlijke molen werd een gebouw in Hollandse renaissancestijl (met trapgevel) neergezet, ontworpen door de Amsterdamse architect W. Hamer.

De kamers werden antiek ingericht door J. van Minden een antiquair in Chicago van Nederlandse afkomst. Op zaterdag 8 april 1893 stond de kap op de molen en werd hij feestelijk geopend, met de Amerikaanse en de Nederlandse vlag in top. De molen was geen statisch tentoonstellingsobject, maar kon ook op de wind malen, zoals ook foto's laten zien.

Toch zal echt binnenwerk vermoedelijk ontbroken hebben, maar uiterlijk was het effect er niet minder om.

Of de molen om half elf - Blookertijd - vanzelf stil bleef staan als de befaamde torenklok meldt de historie niet. 'De oude molen, die zoovele jaren in de nabijheid van het Rijnspoorstation te Amsterdam weer en wind getrotseerd heeft beleefd op zijn ouden dag nog de eer eene plaats in te nemen te midden van de ontelbare groote en weelderig ingerichte gebouwen, die alom hun voltooiing naderen. Naast den bekenden molen van Sans-Souci kan voortaan ook die van Blooker gerust in één adem genoemd worden met het oog op de in 1893 daaraan verbonden geschiedkundige herinnering', zo stelde *De Locomotief*, een in het toenmalige Nederlandsch-Indië verschijnende krant.

◀ **Reclamekaart van Blooker met de molen op de wereldtentoonstelling. De omgeving van de molen doet wel heel wat idyllischer aan dan op het tentoonstellingsterrein het geval was.**

Blooker

De molen op de World's Columbian Exposition in Chicago was van cacao- en chocoladebedrijf Blooker; een der vele grote cacao-bedrijven die Nederland rond 1900 telde. De geschiedenis van het bedrijf gaat terug tot 1814. In 1814 begonnen de broers Johannes en Cornelis Blooker een chocoladefabriek aan het Oetgenspad in Amsterdam, de huidige Eerste Oosterparkstraat. Aanvankelijk leverde een rosmolen de drijfkracht, maar in 1825 maakte het paard plaats voor een windmolen, genaamd De Vriendschap. In advertenties en in familieberichten hebben de Blookers het altijd over de chocolaadmolen De Vriendschap. Wellicht had de molen oudere papieren, want in die molen begon Jurriaan Blooker, de vader van Johannes en Cornelis, samen met Jan Barendsz, in 1798 met het maken van snuiftabak. Het is dus heel goed mogelijk, dat de chocoladefabriek in de directe nabijheid van de molen werd gesticht en de windmolen er later bij werd betrokken. Cornelis Blooker overleed op 18 januari 1836, waarna Johannes vanaf 1841 het bedrijf voortzette met zijn zoon Jan Jacobus Jurriaan Blooker. Johannes zelf overleed in 1858. Enkele jaren tevoren, in 1854, had een belangrijke modernisering zijn intrede gedaan: naast de molen kwam een fabriek met een stoommachine van 14 pk. Het zou de eerste stoommachine in de cacaoindustrie in Nederland zijn

geweest. De intrede van de stoommachine markeert in het feite het begin van een enorme opmars van het bedrijf. In 1876 wordt er naast de oude fabriek met de molen een nieuwe gebouwd. Het *Nieuws van den Dag* schrijft op 4 april 1876 over de aanbesteding: In "De ijsbreker" alhier is aanbesteed: De uitbreiding en vergrooing van de bestaande Stoom- Chocoladefabriek van de heeren. J. en C. Blooker alhier.

1o. Het maken, onder de leiding van den Heer G. Krook, architect, van het nieuwe fabrieksgebouw, met stoomschroeven, naast het bestaande. De laagste inschrijving was van den heer W. de Waal, voor de som van f 38.018.

2o. Het leveren en stellen, onder toezicht en naar de plannen van den Heer W. Weiles, civiel-ingenieur, van eene stoommachine van 32 P.K., met stoomketel van 45 P.K., benevens een gedeelte van de machineriën en bewegingen aangenomen voor de som van f 25.100, door de heeren Gebr. Schutte en Joh. Zimmer en Zonen, alhier'. Door deze uitbreiding steeg de productie tot 2500 kilo per dag.

Brand

De nieuwe fabriek, of zoals hij meestal genoemd werd, de grote fabriek was geen lang leven beschoren. Een brand op 30 december 1884 legde deze fabriek volledig in de as. De *Algemeen Handelsblad* doet er op 31 december uitvoerig verslag van:

'Omstreeks kwart over een uur merkte een der werksters op den uitzoekzolder der chocoladefabriek van de heeren J. en C. Blooker eene sterke brandvlucht. Zij waarschuwde een der bedienden, die tot de ontdekking kwam, dat er, door eene nog onbekende oorzaak, in de

▲ **Advertentie in het Algemeen Handelsblad van 31 januari 1885 over de vorzetting van de productie na de brand van 30 december. Met de beide kleinere fabrieken worden de molen en de fabriek uit 1876 bedoeld.**

fabriek brand was ontstaan. Een aanwezige extincteur werd dadelijk in werking gesteld, doch was machteloos tegen den allengs toenemenden brand welke zich in zeer korten tijd over het geheel aangetaste gebouw verspreidde.

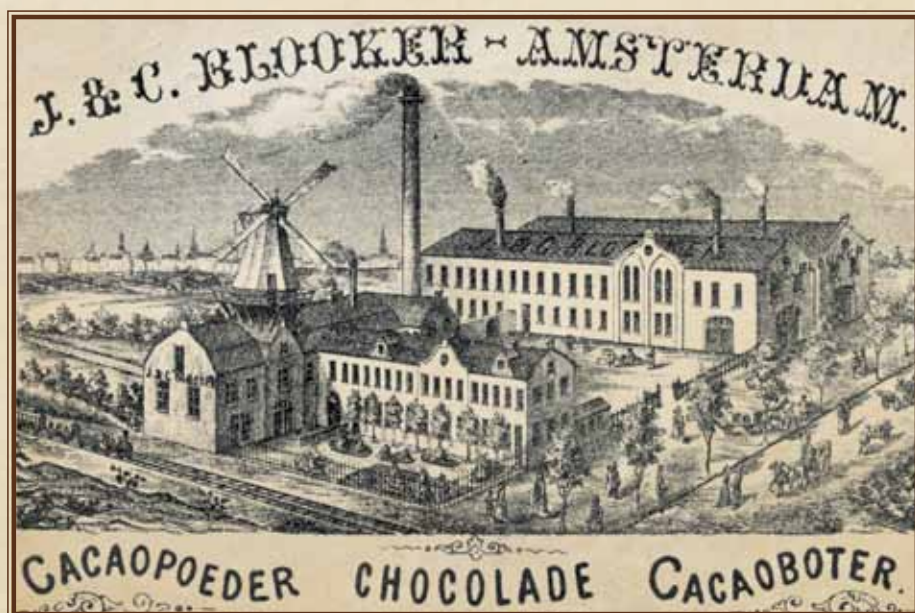
Intusschen was de brandweer getelepioneerd, welke ijlings kwam aanrukken. Het vuur breidde zich meer en meer uit en had zich weldra meester gemaakt van een voorraad van 1500 á 1600 balen cacao á 100 KG., welke in de bergplaats aanwezig waren, ongerekend nog de chocolade, welke reeds in bewerking was.

Men dient te weten, dat de fabriek bestaat uit eene oude en nieuwe. De oude fabriek bestaat voornamelijk uit houten aan elkander belendende gebouwen met een daaraan grenzenden houten molen. De nieuwe of 'grootte fabriek' is een groot van steen opgetrokken gebouw van twee verdiepingen hoog. In dit gebouw ontstond de brand. De onderste verdieping werd bezet door een negental molenstellen, eene machine van 40 paardenkrachten en daarbij behoorenden ketel.

De tweede verdieping bestond uit branderij, brekerij van cacao-boonen enz. Het kantoor, in twee lokalen, afgedeelde, grensde daaraan.

De brand was ontstaan in den schafftijd; alles was stil en rustig in de fabriek; de werklieden waren bijna allen afwezig en het kantoor was op dat oogenblik verlaten. Nog had de bediende, aan wien de werkster het eerst van den brand kennis gaf, gelegenheid de hier en daar op het kantoor verspreid liggende boeken in de brandkast te werpen en die te sluiten.

Hoe snel het vuur in omvang toenam, kan men nagaan, wanneer men in het oog houdt, dat cacao een zeer brandbaar artikel is, vol vetdeelen, waarvan cacao-boter wordt vervaardigd, en dat

▲ **Blooker maakte een optimaal gebruik van marketing om de producten onder de aandacht van de consument te brengen. Deze oude kopergravure is er een mooi voorbeeld van. De afbeelding vertoont het fabriekscomplex zoals het zich liet aanzien in de jaren 1876 - 1884 met links de Rhijnspoorweg en rechts het Oetgenspad. Links de molen met ertegen het fabrieksgebouw van 1854. Het grote gebouw rechts is de nieuwe fabriek van 1876 die in december 1884 in vlammen op zou gaan**

(8190) Een Fatsoenlijk JONGELING, van de Protestantische Godsdienst, eud 29 jaren, verlangt zich geplaatst te zien als **BEDIENDE** in den **BOEKHANDEL**, in welk Vak hij reeds geruimen tijd is werkzaam geweest. Men kan omtrent zijne vijti, kunde en goed gedrag de voldoende getuigenissen erlangen. Adres, met *Franco* Brieven, onder Letter *O.* aan den Boekverkooper **W. K. MANDEMAKER**, te 's *Gravenhage*. Ook zijn nadere informatie te bekomen, te *Amsterdam*, aan het *Bureau dezer Courant*.

(8195) Een bekwaam **WINDMOLENAARSKNECHT**, vast werk hegeerende, mits goed kunnende *Steenbillen*, en geneegen tot diverse werkzaamheden aan eene *Fabriek*, adresseere zich in persoon, of met *gefrankeerde* Brieven, bij **J. en C. BLOOKER**, aan den *Chocolaad Molen de Vriendschap*, buiten de *Weesperpoort*, te *Amsterdam*.

(6802) **NEDERLANDSCHE**
STOOMBOOT-

▲ **Advertentie van Blooker voor een molenaar in het *Algemeen Handelsblad* van 12 januari 1835. De kernen van de cacaobonen, de basis voor de chocola, werden op platte stenen gemalen, vandaar de eis over het steenbillen. Deze stenen waren meestal vrij klein, maar dat waren de chocolademolens ook. Dat malen op stenen gebeurt nog steeds zo, waarbij men gebruik maakt van een cascadesysteem van drie koppel stenen: de uitloop van de ene steen loopt naar het kropgat van de volgende.**

het geheele gebouw met bereide of onbereide cacao als 't ware gevuld was. De 'grootte fabriek', inderdaad een ruim gebouw, geleet eens vuurzee, waaruit de vlammen hoog opstegen, om na en dan door dikke rookwolken verdrongen te worden. De brandweer moest alle krachten aanwenden om vooral het kantoorlokaal, waarin de brandkast stond, te beschermen, wat haar ook eindelijk gelukte. Het werk der blussching had intusschen met grootte moeilijkheden te kampen. De fabriek grenst voor een gedeelte aan de gedempte Oetgensloot, voor het andere aan de Rijnspoorbaan en verder wordt zij belend door landerijen en de huizen aan de Oetgenstraat. Het water nu moest uit twee brandputten gehaald worden, waarin echter niets anders dan modder was, zodat men daarmede moest spuiten. Voor de andere bluswerktuigen moest het water uit den Amstel gehaald worden. Men begrijpt dat men daartoe eene zeer grootte hoeveelheid slang noodig had en, wat nog het ergste was, men moest de slangen onder de rails van het Rijnspoor doorwerken, waarmede veel tijd verloren ging. De chocoladefabriek van de heeren **J. & C. Blooker** bestaat reeds sedert 1814 en heeft dus een lang en eervol

verleden achter zich. In 1867 werd zij aanmerkelijk uitgebreid, door den aanbouw van eene nieuwe en grootere inrichting tot het bewerken der cacao, nl. de zoogenaamde 'grootte fabriek' welke Maandag in de asch is gelegd. De winter is voor chocoladefabrieken een drukke tijd en hoewel de machine thans niet werkte, daar de ketel werd schoongemaakt, vonden ongeveer tachtig personen, zoowel mannen als vrouwen aan de fabriek het brood. Ook voor hen, en dat niet in de laatste plaats, is deze brand een zware ramp. Wel heeft de firma Blooker in Londen en Berlijn voorraden cacao, maar in de oude fabriek zal men hoogstens een kwart deel kunnen verwerken, van wat in de nieuwe fabriek werd bearbeid. De geheele inrichting met voorraad cacao enz., was op beurspolis bij verschillende maatschappijen voor eene som van ongeveer *f* 250.000 verzekerd. De materiele schade is zeer groot, vooral door de grootte hoeveelheid cacao, welke op 't oogenblik van *f* 80 tot *f* 100 per 100 kg. doet. Men had tijdens den brand nog gelegenheid eenige zeer brandbare waren, bijv. eene hoeveelheid cacaoboter, uit het brandende gebouw te verwijderen. De brandweer, welke met drie stoomspuiten en evenveel handspuiten werk-

▲ Een oerwoud van windmotoren in 1893 op de werldeftoonftelling in Chicago met in het midden de molen van Blooker.

te, hield zich op voortreffelijke wijze met het werk der blussching bezig; jammer dat zij hierin zoozeer door het gebrek aan goed water werd verhinderd. Wanneer er goed bluschwater in de buurt ware geweest, zou de brand wellicht niet zulk een omvang hebben genomen. Zeker is het, dat, wanneer de wind ongunstig ware geweest, ook al de andere gebouwen vernield zouden zijn. Nu is de woning van den heer J. Bleeker en de gehele oude fabriek met een houten molen gespaard gebleven.'

Een week na de brand smeulde de cacao nog steeds en was de brandweer nog op het terrein aanwezig. De brand was ontstaan doordat bonenuitzoeksters, in weerwil van een streng verbod, voor verwarming gebruik maakten van een stoof met een brandende briket. Om ontdekking te voorkomen hadden zij tijdens de schafttijd een zak over de stoof gelegd en vervolgens vatte de zak vlam. Kleine oorzaken...

Na het afbranden van de nieuwe fabriek maakte de firma volop gebruik van de oude, maar de firma ging ook energiek aan de slag voor nieuwbouw. Dat gebeurde niet op de plaats van de afgebrande fabriek, maar in de Watergraafsmeer, aan de Amstel bij de Omval. Op 21 mei 1885 werd de eerste paal voor de nieuwe fabriek geslagen;

een ontwerp van de architecten Van Rossem en Vuijk. In 1886 was de nieuwe fabriek klaar die in staat was 7000 kg cacao bonen per werkdag (van 12 uur) te verwerken. Later kwam Blocker in handen van Van Nelle die het bedrijf in 1962 verkocht aan Bensdorp, waarna de fabriek aan de Amstel werd gesloten en de productie verplaatst naar de fabriek van Bensdorp in Bussum. Ook Bensdorp wordt het slachtoffer van overnames en in 2005 gaat de fabriek in Bussum dicht. Toch blijft het Blockermerk voortleven, want dit wordt weer overgenomen door Rademaker BV, bekend van de hopjes en zodoende wordt er nog steeds cacao poeder onder de naam Blocker geproduceerd. Blockertijd houden kan nog steeds!

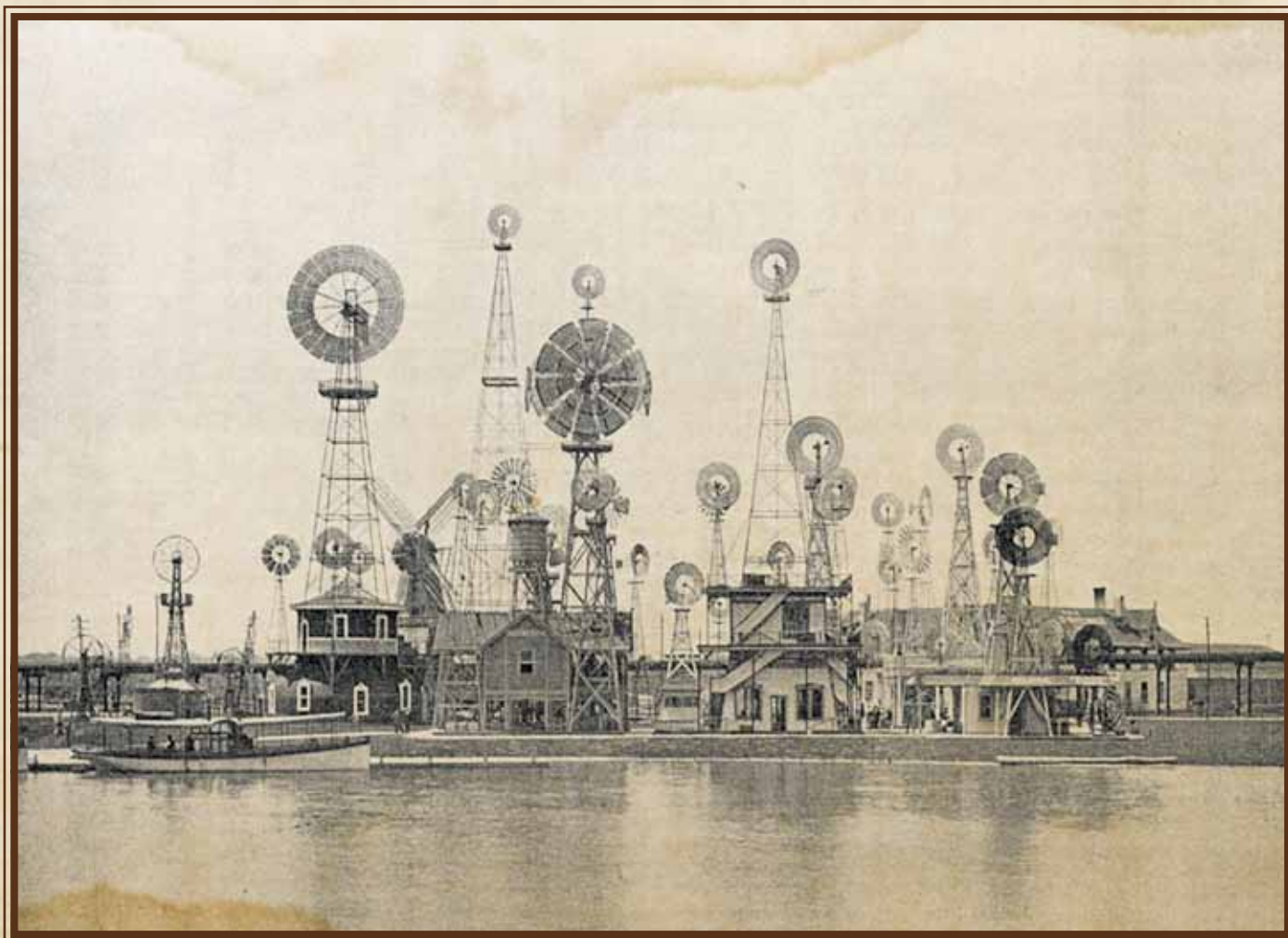
Raadsel

Na het gereed komen van de nieuwe fabriek had de oude zijn betekenis voor het bedrijf verloren. Toch bleef De Vrienschap het nog lang volhouden en als we de kranten uit die tijd zouden geloven kreeg de molen in 1893 zelfs een eervolle herbestemming in de States. En inderdaad maken foto's van de molen op de wereldtentoonstelling duidelijk dat de molen van Blocker een vrij kleine Hollandse molen is, evenals de molen aan het Oetgenspad in Amsterdam.

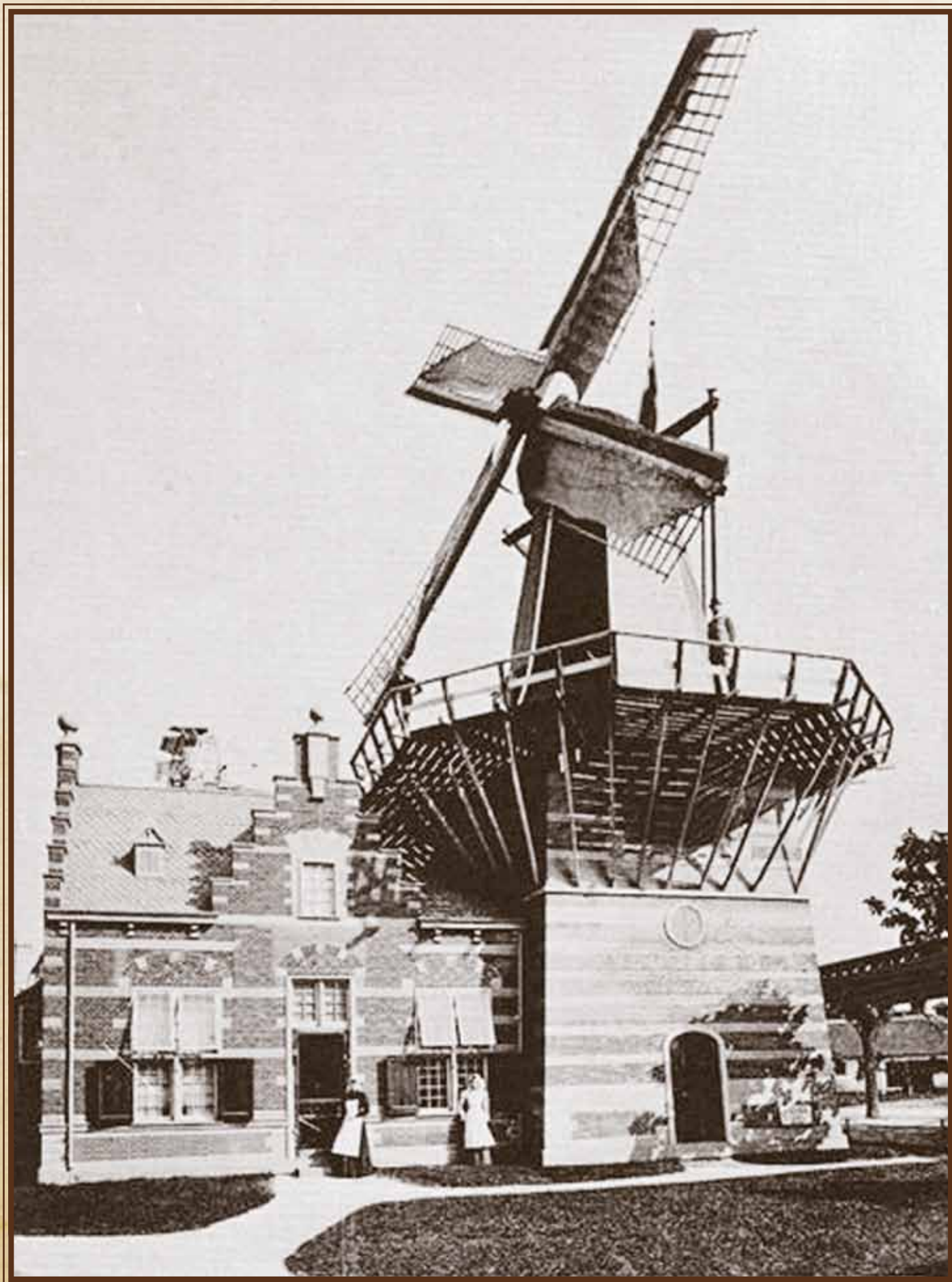

▲ Overlijdensadvertentie in de *Opregte Haarlemsche Courant* van 26 januari 1836 bij het overlijden van Cornelis Blocker 'Aan de Chocolaad-Molen De Vrienschap', zoals de familie Blocker als regel in familieberichten liet zetten.

Oppervlakkig gezien lijkt de zaak rond en klopt alles als een bus. Maar niets is minder waar! Er is een prachtige foto bekend van de spoorwegovergang in het Oetgenspad, gedateerd en wel, gemaakt door de bekende fotograaf

▲ Windmotoren hier, windmotoren daar, windmotoren overal, maar met in het midden een 'typical Dutch windmill', de molen van Blocker.

▲De molen van Bloeker op de werldeftoonftelling in Chicago in optima forma. De balie is iel uitgevallen. Het achtkant is veel te strak en glad voor het mooi, maar de kap en het wiekenkruis maken een volledig authentieke indruk; van de Amsterdamse Bloekermolen? Achter het pand met de trapgevels is nog een windmotor zichtbaar.

Jacob Olie. De blikvanger op de foto is naast de locomotief een onttakelde kleine achtkante molen, buiten twijfel het restant van De Vriendschap van Blooker. Probleem: de foto zou gemaakt zijn op 30 oktober 1895. De molen zou toen al lang en breed vertrokken moeten zijn naar Amerika!

Dat er een Nederlandse molen naar de wereldtentoonstelling is gegaan is buiten kijf. In feite zijn er maar twee mogelijkheden:

1. De molen van Blooker is helemaal niet naar Amerika verscheept en heeft men alleen een mooi marketingverhaal opgedist. Toch stond er een Nederlandse molen op de tentoonstelling. Dat betekent dat of een andere molen naar Amerika is verhuisd (zo ja, welke?) of dat er een speciale tentoonstellingsmolen in elkaar is gezet. In het laatste geval zou het dus om een nepmolen gaan, maar dat lijkt mij toch niet het geval. Vooral de kap en het kruis zien er authentiek uit. Die kunnen nieuw gemaakt zijn, maar dat moet dan wel in record-tempo gebeurd zijn en bovendien zijn tentoonstellingsmolens uit die tijd heel goed als zodanig herkenbaar, zoals die van Bols.

2. Daarom sluit ik een tweede optie niet uit: de molen in Chicago is ter plekke gebouwd, maar heeft voorzien met de kap etc. van de molen uit Amsterdam, die om die reden onttakeld werd en

► **Advertentie in het *Algemeen Handelsblad* van 7 juni 1841 over de voortzetting van het bedrijf van de gebr. Blooker na het overlijden van Cornelis Blooker.**

voorzien van een puntdak. Er is nog iets dat dit vermoeden versterkt. De molen kan gewoon draaien; gevluht, kap en staart zien er authentiek uit. Dat geldt niet voor de balie, die er erg iel uitziet, terwijl ook de ramp glad en strak oogt. Het zou mij daarom niet verbazen als het staande werk voor de tentoonstelling nieuw is gemaakt, maar dat men daarop de bovenboel van de Amsterdamse molen heeft geplaatst. Een en ander kan te maken hebben met de tijdsdruk en verscheepkosten.

Diefstal

Op 31 oktober 1893 is de tentoonstelling afgelopen. Daarna volgt de ontmanteling. Dat levert nog een rare verrassing op voor Blooker. De molen was in Chicago zeer in de smaak gevallen en men voelde er daar veel voor om de molen te laten staan. Er volgden onderhandelingen met Blooker over dit plan,

maar die kregen een hele rare wending. Begin 1894 kreeg Blooker bericht dat de hele molen met het paviljoen erbij was gestolen!

Het balletje was aan het rollen gebracht door een ijverige belastingambtenaar die constateerde dat de molen verdwenen was. Hij trok de conclusie dat de molen verkocht was en daarom was belasting verschuldigd. Hij trok voor dit doel aan de bel bij de Amerikaanse vertegenwoordiger van Blooker die de verkoop ontkende en vervolgens zich haastte naar het tentoonstellingsterrein

▲ De foto van Jacob Olie uit 1895 met de onttakelde molen van Blooker. Locomotief no. 69 van de HIJSM, later 825 van de NS staat op de overweg in het Oetgenspad. Op de achtergrond het in 1939 opgeheven Weesperpoortstation met naar rechts de uit 1880 daterende verbindingsoog naar de Oosterspoorweg. Het is onmogelijk om op deze foto de huidige situatie, de kruising Wibautstraat (spoorweg) - Eerste Oosterparkstraat (Oetgenspad) te herkennen.

▲De cacao werd in de fabriek op platte stenen gemalen volgens een cascadesysteem. De uitloop van de bovenste steen liep naar het kroggat van de tweede steen en van de tweede steen naar de derde. De stenen hebben onderaandrijving met riemen rechtstreeks op de maalspillen.

▲Steenbiller in een cacaoafabriek omstreeks 1955 (foto Thijs de Gooijer in *Cacao langs de Zaan* Alkmaar 2011).

om te constateren dat de molen met alles er op en er aan inderdaad weg was! Met die demontage moeten dagen gemoeid zijn geweest en uiteraard was dit gezien. De afkomende delen waren met vrachtwagens afgevoerd en mensen die het hadden gezien veronderstelden, evenals de belastingambtenaar, dat de molen was verkocht en werd opgehaald. Dat is dan gebeurd onder de ogen van de tentoonstellingspolitie en de com-

miezen van de belasting; over lef gesproken! Men vermoedde dan ook dat de diefstal is gepleegd met medeweten van tentoonstellingspersoneel, anders kon men er toch maar moeilijk ongezien mee weggkomen. De *Java-bode* schreef op 26 mei 1894 'Waarschijnlijk zal men nu te eeniger tijd nog vernemen, dat de gestolen molen ergens in een afgelegen staat in het verre westen staat te draaien.' De diefstal voorkwam in ieder

geval een andere soort ondergang: in juli 1894 verwoestte een brand een groot deel van het tentoonstellingsterrein. Van de meer dan 200 gebouwen op de tentoonstelling staan er nu nog maar twee overeind.

Als in het verre westen inderdaad een molen staat of heeft gestaan die om half elf vanzelf ging stilstaan, dan kan dat niet anders dan De Vriendschap zijn: Blookertijd!

▲Nog een gezicht op het terrein van de wereldtentoonstelling met uiterst links de molen van Blooker; rechts ervan nog een grote achtkante baliemolen met er op een windmotor. De kap is in ieder geval nep, of het voor de rest ook geldt is mij niet bekend. De molen is een aandachtstrekker voor de Amerikaanse windmotorenfabriek Aermotor, een bedrijf dat nog steeds bestaat.

MOLEN Wereld gaat voor u OPEN!!!!

**PRACHTBOEKEN
CADEAU!!!**
En nog
korting toe!!!

Al vijftien jaar is Molenwereld het blad bij uitstek op molengebied voor honderden molenliefhebbers met veel nieuws, reportages en allerhande artikelen, rijk geïllustreerd en goed verzorgd.

Meer dan 160 nummers en VIJFTIEN JAAR MOLENWERELD dat vieren we!

Als u nog nooit abonnee bent geweest en zich nu opgeeft dan krijgt u eenmalig bij uw abonnement naar keuze, het boek **Molenaarsverleden** of **Geef ons de ruimte, 50 jaar Rijnlandse Molenstichting!** Molenaarsverleden is een bundel van veertig interessante artikelen over molens en telt 96 pagina's, terwijl Geef ons de ruimte, het gedenkboek van de Rijnlandse Molenstichting is en 192 pagina's telt.

Bovendien kost u een abonnement over 2013 geen € 47,50 maar € 38,50 indien u alle elf nummers van die jaargang wenst te ontvangen.

Wilt u er minder dan kunt u voor ieder nummer dat u niet wenst € 3,50 aftrekken.

Als u bijvoorbeeld alleen de laatste drie nummers wenst, dan is de prijs € 38,50 - 8 x € 3,50 = € 10,50.

MOLENWERELD iedere maand per post thuis kan op twee manieren:

1. Door het nemen van een abonnement.

Abonnementen kunnen op ieder gewenst moment ingaan en worden automatisch verlengd tenzij een abonnement uiterlijk 1 december van het lopende abonnementsjaar schriftelijk wordt opgezegd.

Abonnementenprijs: Nederland: € 47,50 per jaar (incl. 6% BTW).
Overig Europa: € 65,- per jaar (incl. 6% BTW).
Overige landen op aanvraag.

De abonnementsprijs dient bij vooruitbetaling te worden voldaan.

2. Door u aan te melden als donateur.

Donateurs van de Stichting Molenwereld in Nederland ontvangen het blad gratis bij een minimum-donatie van € 62,50.

B O N

"JA¹, ik meld mij aan als abonnee op de 'MOLENWERELD' .

"volgens bovenstaande aanbieding van € 38,50 voor alle nummers van 2013.

"volgens bovenstaande aanbieding, maar wens van 2013 alleen de nummers te ontvangen.

"JA¹, ik meld mij aan als donateur van de Stichting Molenwereld tegen een donatie van € Ik maak mijn donatie over op Postbankrek. 4506935 of Rabobankrek.no 3750.30.867 t.n.v. de Stichting Molenwereld.

Als / molenliefhebber / beroepsmolenaar / molenmaker / vrijwillig molenaar² ben ik speciaal geïnteresseerd in:

..... Handtekening:

Afzender (s.v.p. in drukletters)

Als welkomsgeschenk wil ik graag: Het boek Molenaarsverleden / Het boek Geef ons de ruimte ontvangen.¹

Naam:

Adres:

Postcode: Plaats:

Deze bon of een kopie ervan kan, ingestuurd worden aan:

Stichting MOLENWERELD Moerdijkstraat 39 2751 BE Moerkapelle

1. s.v.p. aankruisen hetgeen door u gewenst wordt.

2. s.v.p. doorhalen wat voor u niet van toepassing is.

